locus classicus: A traveler disguised

א מעשה איבער א מעשה.

אָמר מענדעלי מוכר ספרים, זאָגט מענדעלי מוכר ספרים: געדאַנקט און געלויבט זיין ליעבער נאמען פאר דיאביידע קהילות קאבצאנסק און טונע־יאַדעװוקע אין דער סביבה פון גלופּסק—דרייא קק״ן, מיט וועלכע ער האט בעשיינט זיין וועלט און אין וועלכע ער האט בעזעצט זיינע געליעבטע קינדער ישראל, צופריוועז זייא דאָרט, פאר גרויס ליעבשאַפט, מיט אלע זיינע נסיונות, אויב זייא וועלען קענען אויסהאלטען יודעשקייט; זיך אָפּצוזאָגען פון עולם הזה, צוברעכען דיא תאוה פון עסען און נאָך אזעלכע מיאוסע תאוות, אָהן וועלכע אַנדערע מענשען, פּראָסטע בשר־ודם, קענען געוועהנטליך זיך נישט בעגעהען; בכדי דורך דעם זאָל זייא צוקעצט אַז־וואויל־און גוט זיין דאָ אויף דער וועלט, אויך דאָרט אויף יענער וועלט... קאבצאנסק און טונעיאַדעװוקע האבען אויף קידוש השם אויסגעהאַלטען דיא פּראָבע גאר אין אַנטיק, בעשיינפּערליך געוויזען, ווער זייא זיינען, וואס זייא קענען און צרוואס זייא טויגען. — געלויבט און געאַכפּערט זיין הייליגער נאמען פאַר דער גרויסער זכיה, וואס ער האט מיך, אָרעמען בעל־עבורה, מזכה געווען, צו זיין דער שליח, לויפען אַצינד צו דיא דאָזיגע קק״ן מיט א גוטער בשורה.

מזל טוב דיר, קאבצאנסק! מזל טוב דיר, טונעיאַדעװוקע! אַז־וואויל־און גוט איז אייך ביידע! נרצה, איהר וועט אם־ירצה־השם בעווילינט ווערען טאַקי באלד, באלד....

קוועטשט מיך נישט, און אייך אָטהעם אָפּצוזאָגען, וואס דיא בשורה בעטייט. האט צייט, איך בעט אייך. איהר האט אזוי פיעל צעהנדלינגער יאָהר אין צרות, אין לייד געוואַרט, וועט אייך דער גוטער יאָהר נישט צונעהמען וואַרטען נאָך אביסיל. איהר זענט דאָך צו אזעלכע זאכען שוין געוועהנט געוואָרען, שוין פיעל מאל אין אייער לעבען בעוויזען, אַזא איין אייזערנעם כח אויף אזוי פיעל איבערצוטראָגען און אַלץ וואַרטען... וואַרטען... וואַרטען... האט איהר אליין נאָר טאַקי, איינע און

דער גאנצער וועלט. — נאָר וויא דיא מעשה איז, אויב איהר קענט, אָדער קענט נישט, פאר מיר איז אלץ גלייך. איך האב מיך פיינט צו חאפען. בייא מיר, אזוי וויא איהר קוקט מיך אָן, איז אלסדינג מיט א סדר, פּאמעליכין, נישט געיאָגט. דאס פערדיל מיינס אפילו ריהרט זיך אויף שטארק בערעכענט, קוים קוים וואס עס הייבט א פוס, נישט געאיילט. איהר מוזט פריהער אויסהערען דיא גאנצע מעשה מיט קאָפּ, ביז עס וועט קומען דערצו, וואס דיא גוטע בשורה איז און וואס פאר א גליקען שטעהט אייך פיר. דיא מעשה אליין פאר זיך, נאר אָהן אלע זאכען, האט אויך א ווערטה און נייטיג טאקי צו וויסען. אוי, קען איך אייך ברידערליך! בייא אייך איז נאָר דער שפּיטץ, אזוינס, וואס פּאכט צום עסק. יענער איז בייא אייך חשוב, א זעהר אָנגעליינטער גאסט, נאָר כל־זמן איהר בעדארפט בייא איהם עפּיס אָנשמעקען, קוים אָבער האט איהר ארויסדערטאפּט בייא איהם יענעס, וואס טויג, וואָלט איהר שוין גערען זיינער נעוועזען פּטור צו־ווערען, וויא איין אויסגעקוועטשטע לימאָנע. אויף כּפּרות בעדארפט איהר איהם שוין האבען מיט זיינע מעשהליך, גלייכע ווערטליך און אלע זיינע איבעריגע חכמות... איהר מיינט נישט אזוי דיא הגדה, וויא דיא קניידליך. ניין ברידערליך! זאָג איך אייך נאך א מאל בפירוש, מיינט אייך, וואס איהר ווילט, בייא מיר וועט איהר זאָגען דיא הגדה, נישקשה, זיך פריהער אָנלייענען, אָנזאָגען וויא א פויק, ביז וואנען איהר וועט דער־לעבען זעהען דיא קניידליך. נישט דאס בין איך אויסען.

קאבצאנסק! נעדענקסט־דוא, נעדענקסט־דוא דעם אורח, וואס איז בייא דיר פאר א יאָהרען זומער נעוועזען? דוא ביסט אויס דער הויט נעשפּרונגען, האסט זיך געבראָכען דעם מוח: רבוני של עולם! פון וואנען האט ער זיך גע־נומען, ווער קען ער זיין און וואס בעדארף אזעלכער האבען? דוא האסט נישט געקענט פארשטעהען דעם מיין זיינעם דערמיט, וואס ער איז נעוועזען אויפ׳ן הייליגען אָרט, אָנגעקוקט דיין גאנצע פיהרונג, אלץ־מיט־אנאנדער, אויסגעוועזען אין אלע לעכער: אין דיין הקדש, אין דיין תלמוד־תורה, אין דיינע חדרים, דיינע שטיבליך. דיינע שדכנים האבען געטראכט פאר איהם א שידוך, דיינע מקבלים, דיינע בטלנים, גבאים, בעטלער, אָרעמע בעלי־הבתים, קינד און קייט זיינען איהם וויא דיא היישרעקען פון אלע זייטען בעפאלע׳, איטליכער האט געבעטען א נדבה, און דיינע שעהנע יודען, ווילדע חכמים, האבען מיט זייער כבוד אליין זיך מטריח געוועזען צו איהם אָפּצושטעקען א „שלום עליכם“, דערבייא טאקי, הינטען ארום, איהם א טאפּ טהאָן, א שמעק טהאָן, וואס שטעקט אזוינס אין זיין קומען. — נעדענקסט־דוא, נעדענקסט־דוא, אז ער האט פערלאַנגט, מען זאָל אָפּוואשען דעם פּאל איז דער

תלמוד־תורה און אין בית־מדרש, איז דיר, שונא־ציון, פינסטער געוואָרען אין דיא אויגען. סטייטש, אזוינס צו טהאָן! סטייטש, אָפּצו־וואשען דיא בלאָטע וואס אונזערע אָבות אבותינו האבען אָנגעמאכט!.... סטייטש, סטייטש! קאב־צאנסק! דוא ביסט דענסטמאָל שיער נים משונע געוואָרען קלעהרענדיג און נאר נישט דערקלעהרט. דער אורח איז, אָהן א זייא געזונט, אוועק געפאָהרען או דוא ביסט געבליעבען דאס איינענע קאבצאנסק וואס פריהער. ער האט דיך, ברוך־השם נישט אָפּגעביסען.

דער דאָזינער אורח איז אריינגעפאָהרען גלייך לק״ק טונעיאדעווקע און האט מיט זיין קומען אָנגעמאכט דאָרט אויך אזא רעש וויא בייא דיר, קאבצאנסק. דאס פארשלאָפענע טונעיאדעווקע האט זיך אויפגע־חאפּט, אויסגעשטעלט אויף איהם א פּאָר אויגען און זיך פארגאפט, וואס איז פלוצים אזוינער געקומען זייא צו חלום! עס האט אויסגעזעהען, וויא מען קומט בייא נאכט פלוצים אריין מיט א ליכט ערגיץ אין א לאָך, וואו עופות דרעמלען, זיטצענדיג אויף דער סידעלע. זייא בלינצעלין מיט דיא אייגליך האלב פארשלאָפען און פרעגען זיך פארוואונדערט, קרעכצענדיג דערבייא עפּיס מיט א נארעשע מינע: וויא נעהט מען עס אצינד משוגענערווייס ארום! גראד בין איך אין יענער צייט אָנגעקומען קיין טונעיאדעווקע, פאָהרענדיג אין וועג מיט מיין ביידיל און איידער נאך איך האב מיך ארומגעקוקט, אויסצושפּאנען דאס פערדיל, האט דער דאָרטיגער עולם מיר אָנגעזאָגט דאס גרויסע וואונדער נאר אין איין אטהעם: ר׳ מענדעלי נייס! א מענש, עפּיס א מענש, א מין מענש איז פלוצים צו אונז אראָפּ־געפאלען!... עפּיס קוקט ער זיך אומעטום צו, הערט זיך צו, פאָרשט אויס, ס׳איז נישט גלאטיק. אפשר איז ער איין אונטער־געשיקטער, הא? זאָגט ר׳ מענדעלי! אין דיא קלייטליך האט מען לעת עתה, פארשטעהט איהר, מבער חמץ געוועזען, א קשיא אויף א מעשה!... אויף דיא מלמדים ציטערט דיא הויט.... יודען מיט יארמולקעס דרעהען זיך נישט אזוי ארום ...

אז איך האב מיך אָפּגעפערטיגט פון דער ארבייט, צופּאקט דאס פּעקיל סחורה, אונטערגעפּאקט אביסיל דאס פערדיל, און אליין אויך געוואָלט עפּיס פּאקען, גיב איך א בליק, אויפ׳ן שול־הויף פּאקט זיך עפּיס איינער, א מענש אין דיא מיטעלע יאָהרען, טראָגט זיך דייטש נאך דער מאָדע, גאנץ לייטעש און נעהמט זיך פון דערווייטענס אויס, מישטעהנס־געזאָגט, עפּיס נאר חוזיק. וויא זאָל איך אייך זאָגען, עפּיס וויא איינער וואָלט אין באָד, וואו מענשען געהען נאקעט, אריינ־געקומען אין דעם אָנטהאָן צו וואס, איך בעט אייך, זיך פוטצען און פאר ועסען זיך

פוטצען, אז ביים מונעיאדעוועקער עולם איז אויסגעטרעטענע פיאטעס, הוילע לאפעטקעס, בלויזע הערצער און אויסגעריבענע איילענבויגענס אויף זעהר רעכט, נישט חלילה אזא פערברעכען, אבי עס זאל זיין נאר א סימן פון זאקען, פון תחתונים מחילה און א קאפאטע?... אין מונעיאדעוועקע מענט איהר אויף מיין אחריות נעהען אויף דער גאס אין איין טלית־קטן, צוחראשטעט, אהן זאקענ־בענדליך, נישט פארשפילעט, וואו מען בעדארף, און אויב חלילה איהר וועט הערען א קרום ווארט, וועל איך שולדיג זיין... נישט דאס בין איך אויסען. מיינער האט זיך שוין אנגעשטויסען, אז יענער פארשוין איז א פנים דער אורח, און נעקוקט אויף איהם עפים נישט אזוי פריינדליך. פארביינעהענדיג לעבין מיין ביידיל, שטעלט ער זיך אפ, קוקט מיך אן, דאס פערדיל, דאס פעקיל סחורה, פריהער שווייגענדיג, נישט צו ריידען קיין ווארט, דערנאך טהוט ער מיך א פרעג אזוי:

— וואס איז דאס בייא אייך, ר׳ יוד, דא פאר ספרים?

— ע... עט... ספרים... ברומעל איך אונטער דער נאז, בכדי פון איהם זיך אויסצודרעהען, טראכטענדיג בייא זיך: פאקט זיך, ר׳ קרוב, ווייטער אביסיל.

— פארט וואס? מאכט ער מיט א בנעימותדיג שמייכעלע, אריינקוקענדיג מיר אין דיא אויגען עפים אזוי נוט, אז ער האט מיך דערמיט גענומען. איך הער מיך אויף צובלאזען און ענטפער איהם שוין גלייך, וויא א מענש, מיט ווערטער:

— יודישע ספרים: סידורים, סליחות, מחזורים, תחינות, קינות, וויא געוועהנטליך.

— און קיין אנדערע, חוץ דיא, איז בייא אייך נישטא? טהוט ער ווייטער א פרעג און בעקומט באלד פון מיר תשובה:

— עט, קנאפליך... קיין אנדערע לוינט זיך נישט צו פיהרען. לשון־קודש׳דיגע איז נאר אין דער ערד. נישט קיין סחורה... הינע יודען קוקען אזעלכע נישט אן אפילו.

— הינע יודען, מאכט ער מיט א זיפץ, הינע יודען נעביך באדארפען ברויט, נישט קיין ספרים...

— וואס? מאך איך, קלאפפערשט וויא נישט טט איינגעהערט זיינע ווערטער און אין הארצען פארדריסט מיך טאקי אביסיל, וואס ער צושטערבעט מיר אין גאנצען מיין קרעמיל. ער אבער פארשטעהט מיינע געדאנקען און ארויס־

לייגענדיג זיין תאנד צו מיר אויפ׳ן אקסעל, רופט ער זיך אן מיט א זיס שמייכעלע:

— חלילה, נישט אייערע דאזיגע ספרים מיין איך. יענע מיין איך, יענע וואס אלץ מיט שטראף־ווערטער, מיט עצות און א געפילדער: פע, הבלים! פע, אפגעלאזטקייט! נעוואלד בילדונג! יענע, וואס לוינט זיך נישט, וויא איהר זאגט, צופיהרען און וואס הינע יודען קוקען זייא נישט אן אפילו. הינע יודען זיינען נערעכט. ברויט, ברויט בעדארפען זייא האבען, מוסר און עצות איז קיין סילוק נישט פאר דעם מאגען, איהם מיט א פזמון קען מען נישט אפקומען. קלאגען זיך אויף אוועק־געשטעלטע מאשינעס, פאר וואס זייא פוילען, שימלען דארט ערגיץ אין א ווינקעל, איז נאר א נעלעכטער. געהמט בעסער הייבט זייא מיט אייערע הענט אויף, שטעלט זייא אויף דיא פיס, לאזען זייא בייא אייך ארבייטען, וועלען זייא נישקשת נישט שימלען, נאר איין אנדער פנים האבען.. נאר, אויף וויפיעל איך בין בעקאנט מיט דעם הינען ווינקעל, דאכט זיך מיר, אז אזוינס האט מען בייא אייך וועניג אין זינען. דרשה׳נען קען איטליכער זעהר וואויל; א ממרא, א סליחה מהיכא־תיתי, און עפים מתאן — נישט פון דאנען אהין... נענוג חלעבין סליחות! נאך א מאל זאג איך, נישט אייערע חלילה מיין איך, יענע מיין איך. —

פון דיא דאזיגע רייד בין איך א היבשע ווייל געווען שטארק צודרעהט. עפים נאר אנדערע ווערטער, נאר א נייער מין פארשוין, נישט וויא געוועהנטליך דיא בריות בייא אונז! האט איהר געהערט אין אייער לעבען, א בריה א דייטש זאל מיט דעם געמיינעם סארט יודישען עולם זיין איינס, נישט לאכען פון זיינע נארעשע נייגג, נישט שטראפען, מוסרן איהם מיט לאנגע ממרות, פארקעהרט, נאך נעבען איהם גאר גערעכט, זאגען, א רחמנות נעביך, זיינע סליחות איז אהן סכנות, איבעריג זיינען נאר יענע, דיא בריהשע־סליחות להבדיל!.. עפים טאקי א נייער שניט, וויא זאל איך עס אנרופען, דייטש אונטערגעשלאגען מיט חסידה פראק־לייבסערדאק, נאר א שפאגעל נייער מין, אויף וועלכען מען בעדארף מאכען שהחיינו! דער פארשוין איז מיר שטארק געפעלען, דאס הארץ האט מיר עפים צו איהם נעצויגען. איך בין איהם א פנים אויך געפעלען, ווארום ער האט מיך פארבעטען צו זיך אויף דער אכסניא, מיך מכבד געווען מיט א גלעזעלע פונ׳ש און פארהאלטען מיך אין א טיפען שמיעס מיט מיר אקענען אגוטע עטליכע שעה. מנחה חאבען מיר נעדאווענט ביידע, דארט טאקי בייא איהם. איך האב מיך שוין דער־וואוסט ווער ער איז, וויא ער הייסט, פון וואנען ער קומט און וואס ער וויל דא אין אונזער ווינקעל. ער איז נישט אזא רייכער, וויא זעהר א געלעהרענטער, א

פײנער, אָנגעזעהענער מענש; מויל און אויערען האב איך אויפגעעפענט, הערענדיג זיין שמיעס. ער האט מיר דערצעהלט עפּיס אזוינס, וואס האט מיך דערקוויקט — גוטע זאכען, וואס זיינען זיך צו נאָגנען אין אלע מיינע רמ״ח אברים. אי־אי זאכען, אי־אי בשורות!...

נאָך א מאל; מזל טוב דיר, קאבצאנסק! מזל טוב דיר, טונעיאדעווקע! א האָפנונג צו דעם, וואס לעבט אייביג, אז איהר וועט אויפגעריכט ווערען.

אויף מאָרגען אין דער פריה נאכ׳ן דאווענען, האט ער מיך ווידער פארבעטען צו זיך. נאָך אמאל איבערגערעדט נעכטיגען שמיעס און מיך געבעטען, אז דערווייל זאָל עס בלייבען בסוד. — ר׳ מענדעלי! האט ער אויסגעלאָזט דעם שמיעס מיט א פריינטליך שמייכעלע, אייער נאמען, נישקשה, איז מיר פון לאנג בעקאנט. עס טהוט מיר הארצעדיג הנאה אונזער בעגעגעניש דאָ. אז השם־יתברך וועט העלפען, קענט איהר מיר זעהר שטארק טאַקי צוניטץ קומען. איך האב אייך איבערצוגעבען עפּיס א זאַך, וואס דערצו זענט טאַקי איהר, נאָר איהר אליין מסוגל. עס מוז אָבער אביסעל געדולדיג זיין.

ער האט בייא מיר גענומען מיין אדרעס און מיך פארזיכערט, וויא באלד דער געוויסער ענין האלט אויף א שטיינער, בעקום איך פון איהם א בריעף מיט נאך עפּיס אזוינס... מיר האבען זעהר פיין זיך געזעגענט, איינער דעם אנדערן ווינשענדיג אל־דאס־גוטס.

ביים ווינשעווען האב איך, צו קיין גנאי זאָל עס מיר נישט זיין, מיך אביסיל אויסגעגלימשם. אין דעם ענין אווינשעווען בין איך, צווישען אונז גערעדט, א קנאפּער בריה, וויא א גרויסער טהייל יודען, וואס ווען זייא נעהמען זיך אויף שמחות צום ווינשעווען, מיינענדיג, דאס איז א חיוב, בעקען זייא אוועק א שעה מיט שיינענדיגע פנימליך, עפּיס אָהן לשון. זייא דעם בעל־שמחה: נאָט זאָל געבען אז... אז... דער בעל־שמחה זייא: הלוואי... אז... אז... עס ווערט אזש נישט גוט צום חלש׳ען, שלאָגט צום הארצען אוןביידע צדדים ווינשען בייא זיך, איינער פונ׳ם אנדערן פּטור צו ווערען. — געוועהנטליך האלט איך מיך איין, פּאטער אָפּ דעם חוב פון ווינשעווען בקיצור, ברומלענדיג אונטער דער נאָז, דאס מאל אָבער האט מיך דער גוט יאָהר געטראָגען, פאר גרויס ליעבשאפט צו דעם אורח, ארויס מיט א ווינשעניש גאנץ ברייטליך. נאָר אזוי וויא איך האב געעפענט דאס מויל, אזוי בין איך געבליבען וויא דערוואָרגען, געבעקעט. געאזעט אז... אז... מישטעהנס־געזאנט, אליין נישט צרוויסען וואס, און מיך געפונען אין דער קלעהם, נישט אהין, נישט

אהער. זעהר א מיאוסע לאנגע, וואס מאכט זיך אמאל מיט א רבי׳ל, וועלכען עס גלוסט זיך, חאָטש ער קען נישט נעביך, אלטען א דרשה... נישט דאס בין איך אויסען. דער אורח, לאנג לעבען זאָל ער, האט געפיהלט מיין געמיט און מיך זעהר דעליקאטנע ארויסגעפיהרט פון דער קלעהם, אָנרופענדיג זיך דערבייא מיט חכמה:

— איך ווייס, איך ווייס. איהר ווינשט מיר אזוי פיעל גוטס, וואס נאר אונמעגליך ארויסצוזאָגען.

— יא, יא, אזוי חלעבין! מאַך איך שוין מיט א גרינגער געמיטה און טהו מיך דערווייל אליין טאַקי א פּיק אויף קאטאָוועס: מעלתו ווינשט מיר אויך זעהר פיעל גוטס און זאָגט עס פון־דעסטוועגען גאנץ גלאט ארויס.

— נו, נו, מאכט ער צוריק מיט א שמייכעלע. אין ווינשעווען בין איך איין בריה. דרינען האב איך געהאט גוטע רבי׳ס און דארויף פארבראכט מיינע יונגע יאָהרען. ווען נישט דאס ווינשעניש, וואלט איך נישט געווען דאס, וואס איך בין אצינד... וואונדערט זיך נישט אזוי, ר׳ מענדעלי! ס׳איז רעכט. אז גאָט וועט געבען דער פלאן זאָל געהען, וויא געוואונשען, וועט איהר דערנסטמאָל וויסען און מיך פארשטעהן. לעת־עתה זייט מיר געזונט און פאָהרט מיר געזונט!

מיר זיינען אין דעם אייגענעם טאָג טאַקי אוועקגעפאָהרען, איטליכער אין זיין וועג.

א היבשע צייט איז אוועקגעגאנגען און פון דעם אורח מיינעם איז איין קול מיט צעהן אינות, ער איז וויא אין וואסער פארשוואונדען געוואָרען. אויפ׳ן הארצען איז נישט פרעהליך, שווערע צייטען, שלעכטע געשעפטען, נישט גוט ארום און ארום... דוא קאבצאנסק, דוא טונעיאדעווקע לינסט נעביך דערווייל פארזונקען ביז דעם האלז אין בלאָטע, פון דערווייטענס יענע פּעקיל לייט פילדערען א שרעק, גיבען עצות, דער אזוי, יענער אזוי, שטראָפען, זאָגען מוסר, איטליכער מיט זיינס: געוואלד, טהוט אייך אָן א כח, קריכט אויס דער הויט און ראט׳שקעוועט, זייט מוחל, אליין אייך ארויס! — קאבצאנסק, זייא נישט קאבצאנסק! טונעיאדעווקע, זייא נישט טונעיאדעווקע!...

און אז איך האב שוין א מאָך געטהאָן מיט דער האנד, וויא איינער רעדט: פארפאלען, אויס האָפנונג! קומט מיר פלוצים אָן, נאר אומגעריכט, איין אויסלענדישער בריעף מיט א היב׳ש, פארחתמ׳עט פּעקיל. איך עפען דעם בריעף — א שמחה! דאס איז פון דעם אורח!... אָט וואס ער שרייבט:

„ידידי ר׳ מענדעלי! אז איך שרייב אייך אצינד, איז א סימן ס׳איז נוט — דער פלאן שטעהט אויף א שטיינער. אלא נישט, וואלט איך דאך נישט געשריבען. אויף שרייבען גלאט שלום־לאהובי בריווליך קלעקט מיר נישט דיא צייט. זעהר מעגליך, מיר וועלען זיך, אם־ירצה־השם, אין גיכען זעהען. וועגען דעם עסק איז נאך דא אביסעל צו טהאן. דערוויל פארגיב איך אייך א לייענען, א נייטיג שטיקעל ארבייט, וואס נעהער זיך מיט דעם עסק שטארק אן. דא אין דעם פעקיל, וועלכעס איך שיק אייך, ווערט מעלתו געפינען מיינס א ספר, (אין זעהר א גרינגער דייטשער שפראכע) געדרוקט אין לייפציג, היינטיגס יאהר, בייא בראקהויז, מיט דעם נאמען „ווינשפינגעריל“, וואס גיט צו פערשטעהען דיא אלע זאכען, וועלכע עס וועלען, מיט נאטס הילף, איינגעפיהרט ווערען אין דער פראקטיקע, און לעהרענט, וויא אזוי מען בעדארף דערמיט זיך נוהג זיין, בכדי צו דערגרייכען, דאס, וועלכעס מען ווינשט און בעגעהרט, ניטצליך צו זיין זיך און דער וועלט. פאר וואס דער ספר הייסט „ווינשפינגעריל“, דאס וועט איהר ארויסזעהען פון דיא כתבים, וואס זיינען בייגעלייגט אין דעם פעקיל. אין זייא איז דא א גאנצע בעשרייבונג פון מיין לעבען. ס׳איז כדאי זייא זאלען אפגעדרוקט ווערען ביים ווינשפינגעריל אויף יודעש מכמה טעמים. איך בין דאך א חלק פונ׳ם כלל מענשען, פאר וועלכע מיין לעבען איז דא בעשריבען. איך בין א פעדימיל, איינגעוועבט אין איינעם מיט זייא אין דעם גרויסען שטיק מאטעריע, וואס געהט אין דער וועלט, פון אייבינע צייטען, אונטער דעם נאמען „י ו ד“. אנקוקענדיג מיך, וועלען זייא צוגלייך אנקוקען טאקי זיך אליין. דאס, וואס זייא וועט געפעלען, אדער נישט געפעלען בייא מיר, וועלען זייא עס געפינען אויך בייא זיך און האבענדיג פאר זיך א שפיגעל אין מיר, וועלען זייא זעהען, וואס פאר א פנים זייא האבען... ווירקען אויף א פאלק מענשען, קען נאר אזעלכער, וואס איז ביין פון זייער ביין, פלייש פון זייער פלייש; וואס האט געליטען איינע צרות, געפיהלט איינע וועהטיגען מיט זייא. לאזען עס יודען, וויל איך, לאזען זייא עס לייענען און וויסען...

„אצינד, ליעבהארצעדיגער ר׳ מענדעלי, נעהמט זיך, זייט מוחל, צום איבער־זעטצען אויף יודיש מיין ספר מיט דיא כתבים און לאזט עס אפדרוקען. ס׳איז נייטיג, זאג איך אייך, צום עסק. אויב אייך וועט געפעלען מקצר צו זיין, ארויסצר־נעהמען פון דיא כתבים נאר דעם רעכטען עיקר, מעגט איהר, מאכט אזוי, וויא איהר פארשטעהט, דריגען פארלאז איך מיך אין גאנצען אויף אייך. עיקר שכחתי: דאס פעדדינסט פון דיא כתבים און זייא אליין שיינק איך אייך. פונ׳ם גאנצען הארצען, אויף לעולם־ועד. זייט מיר געזונד! השם־יתברך זאל געבען, זיך באכד

צוזעהען אין פריידען און וואס מיר ווינשען יודען, זאל מקוים ווערען במהרה בימינו אמן. ידידכם...“

לכבוד דעם הייליגען באשעפער, דער דא לעבט אייביג ולכבוד זיין ליעב פאלק ישראל האב איך אנגעטהאן דיא שפאקולען און דורכגעקוקט דיא אריינגעשיקטע כתבים. דיא מעשה, זעה איך, איז טאקי זעהר א שיינע, געשריבען, וויא מען זאגט, אגיל ואשמה, קאכעכדיג און שפיצעכדיג, דאס הייסט, אין דיא פשוט אנטפלעקטע זאכען ליגען פארבארגענע סודות און שארפע אנצוהערענישען. נאר וואס דען? זיא איז שטארק לאנג און יודעשע קינדער, וואס פערשטעהען זיך אויפ׳ן ווינק, קען דערוויל דיא נשמה ארויסגעהען, ביז זייא וועלען אזא לאנגע מעשה אויסלייענען. צופיעל איבערציהען דעם .בוינען טאהר מען נישט. עס קען זיך איבעררייסען. בכן איז בייא מיר געבליבען, אפצומאכען עס (וויא ראש השנה מיט דיא לאנגע סטע־פעס פיוט.) איך האב ארויסגענומען נאר אזעלכע שטיקליך, וועלכע מיר מוינ, זייא איבערגעניטצעוועט, וואו מען בעדארף אויך אויסגעלאטעט, צונויפגעשטערכעט אין יודעשען נוסח מיט מיינס א שפרוך, אזוי אז נאר נישט צודערקענען דיא שטעך און דיא לאטעס מיינע. דיא מעשה קומט אויס נישקשה׳דיג, גאר קיין מעשה נישט און דערצעהלט זיך פון מיר, גלייך וויא זיא איז מיינע. נאר ערטערווייס, ווען ס׳איז נייטיג צום ענין, לאז איך ריידען דעם מחבר אליין. אויך האב איך לכבוד ק א ב־צ א נ ס ק ולכבוד אונזערע ברידערליך, מיך צוגארטעלט, צוגעזאגט איינעם פון דיא ארמע בריות בעלוינען איהם שפעטער, אם ירצה־השם, פונ׳ם פארדינסט, מיט עטליכע גראשען מינץ, ער זאל מיר העלפען אין דעם איבערזעטץ פונ׳ם ספר מיט דיא כתבים. ער האט וואכענווייס געשוויצט, געטהאן, געארבייט געשמאק. נאט מעג איהם פאר זיין מיה העלפען. ער פארדינט עס נעביך גאנץ כשר... (נישט דאס בין איך אויסען.)

ועתה רבונו של עולם און אצינד דוא הערר פון דער וועלט, דאס איז פאר דיר אנטפלעקט און וויסיג, אז איך האב גערן געטהאן דיין ליעבען ווילין, זאל עס זיין אויך דיין ווילין אויף דער צייט, ווען איך בעט דיך מיט מיינע הענט און פיס און מיט מיינע צווייא הונדערט אכט און פערציג אברים, אז דוא זאלסט אנשרייען דעם שטן, ער זאל נישט געוועלטיגען מעכב זיין אויף אונז אונזער פרנסה. זאלסט באנ־ניטיגען אונזערע מזלות, אונז באשירמען פאר אלע דיא בייזע בעגעגעניש, וואס זייא שטורמען אויף דער וועלט און געבען אונז א געבענטשט לעבען, א פריעדהאפטיג לעבין מיט זיכערליכין. אונזער האפנונג און דיא גוטע בשורה זאל נישט זיין צו מידינקייט און צו לער, נייערט זאל אלץ זיין לברכה והצלחה. ק א ב צ א נ ס ק

און כל ישראל זאָלען זיין געליעבט צו דיא אויבערשטע און געגלוסט צו דיא אונטערשטע. דאס אלע חלומות, וואס אונז זעלבערט, אָדער אנדערע האט געחלמט, זאָל אויף אונז אלע זיין צו גוטען. ותרצנו. און זאָלסט אונז באַווילינגען. אָמן.

דיא מעשה אליין.

א.

וואס מען וויל, מעג מען אויף קאבצאנסקער יודען זאָגען: זייא זיינען עפּיס נישט אזעלכע גרויסע בריות, טהון אין דער וועלט נישט אויף עפּיס אזעלכע גרויסע חכמות, מישטעהנס־געזאָגט זייער לעבען, שטערבען אָפּ דיא וועלט עט, אזוי, מיט נארנישט... און קומען אָפּ מיט שהי פּהי — דאס און נאך אזעלכס מעג מען זאָגען, גאָר אין דעם ענין פון ארוכפּערען און מעהרען זיך, קען מען צו זייא חלילה גאר נישט האבען. זייא זיינען דרינען געוואָהרענט, נישט ערגער פון אלע אנדערע יודען. ישונאים אפילו קענען נישט לייקענען, אז איטליכער קאבצאנסקער יוד איז א מטופּל, אָהן עין־הרע, מיט א סך קינדערליך. און דיא טובה, וואס דער וועלט קומט דערפון ארויס, ווערט דאָ בעשיינפּערליך דערוויזען ווייטער אביסיל.

דיא קאבצאנסקער בעלי־הבתים זיינען, נישט פאר אייך געדאכט, גרויסע אביונים, האבען נישט, איהר זאָלט זאגען, א צובראָכענעם גראָשען בייא דער נשמה. אין קאבצאנסק אליין איז פאר זייא נישטאָ קיין שום פּרנסה, סיידען איינער צום אַנדערען מיט א טאָרבע אין דיא הייזער ארומצוגעהען. זאָל פּריווען איינער מאכען עפּיס א געשעפטיל, א קלייטיל א שטיינער, באַלד טאַקי טהוט איהם דער איבעריגער עולם נאך, און וויפיעל יודען אזוי פיעל קלייטליך. קרעמער זיינען דאָ וויא מיסט און א קונה נישט איינער. דעסגלייכען איז אין אנדערע זאכען. איטליכער האט ליעב ארייגצושטופּען זיך אין דערמיט, אָנצוטרעטען יענעם אויפ'ן פוס גאנץ יודעשליך. וואו צווייא זאָל ער זיין א דריטער, וואו דרייא — א פערטער און אזוי אַלץ ווייטער, ווייטער, ביז עס קומט אויס „וקבצנו יחד" אלע קבצנים אין־איינעם. שטיקען זיך צונויף, חאַפּען זיך ארום, גאר ברידערליך, און ווערען אזוי דערשטיקט, פאַרחאַפּט אלע אויף איין מאָל. אזא שטאַרקע אחדות, דאס הייסט, ארייגצוקריכען מיט א פוס צו יענעם אין ביטעל, איינער ביים אנדערען דעם

ביסען פונ'ם מויל ארויסצונעהמען, וואס נאָט נים, אבי אין איינעם, מיר נישט, דיר נישט — דאס איז איינע פון דיא מדות טובות, וואס געפינט זיך נאָר טאַקי בייא קאבצאנסקער יודען. און אין דעם זכות קומט זייא טאַקי אוים איינער צום אַנדערען אין דיא הייזער ארומצוגעהען... דיא גאנצע יניקה זייערע איז פון דער פרעמד, מיינסטענס פון גלופּסק א נס פאר קאבצאנסק, וואס איז דאָ א גלופּסק, וואו מען קען נאך עפּעס טהאָן און א שטיקעל קיום האבען קאבצאנסק שיקט אהין געוועהנטליך ארוים אלערלייא סאָרטען נפשות: מיני מלמדים, בעהעלפערס, מעקלערס, בטלנים, צונעלענערטע, אויך פרישצאַפּעלדינע־איידעמליך אזעלכע, ערשט אראָפּ פונ'ם קעסט. יודען אזוינע און אזוינע, וועלכע דאס הארץ נאָר גלוסט: מיט כהנים, מיט מיחושין, זיידענע, גילדענאָדערדינע, בעלי־תפלות, שופר־בלאָזערס, יודענעס כל־המינים: זאָגערענס, וויינערענס, שפּרעכערענס, אויסגעקינדעלטע, ווייבער מיט אייער, מיט פּסח'דיג־געגזוגן־שמאַלץ, פעדערען־פליקערענס, נאך אין רעכטען קינדלען. היינט א מיש־מאַש בחורים, דיענסט־מיידליך, מיידען מיט צוגעדעקטע קעפּ, ווייבליך אזוינע און אמען אזוינע, אָהן א שיעור. דיא דאָזינע לעבעדיגע סחורה גילט אין גלופּסק משונה שטאַרק, האט דאָרט א גרויסען אָפּגאנג, און קאבצאנסק פון איהר זייט, וואס ארבייט געשמאַק לטובת הכלל, פאַבריצירט אזא סחורה צו בעגליקען דיא וועלט, איז דער־מיט זיך זעהר מיחס. דעריבער הייסען אלע קאבצאנסקער יודען מיוחסים. אז מען בעגעגענט א יודען, עפּעס א ווילדען בעל־גאוה, האט מען דעם בעסטען סימן, אז ער מוז זיין א קאבצאנסקער...

דער מחבר פין דעם „ווינשפינגעריל" האט געהאט דיא זכיה געבוירען צו ווערען דאָ בק"ק קאבצאנסק.

דיא עלטערען זיינע האבען פון איהם ביים געבוירען ווערען נישט געמאכט אזא פּירוש. זייא איז נישט איינגעפאלען אפילו צוטראַכטען א ווילע, צרוואס האבען אזעלכע קבצנים וויא זייא, אראָפּגעבראכט אויף דער וועלט א לעבעדיג בעשעפעניש, אויף צרות נאָר פאר זיך און אויך פאר איהם. אָדער וואס האט מען מיט דעם נפש צוטהאָן עפּיס אזוינס, אז דאס לעבען וועלכס זייא האבען איהם געשיינקט, זאָל איהם ניחא זיין און ער זאָל נישט שפּעטער האבען צו זיין קיין טענות: קבצנים, געוואלד, וואס האט איהר מיך געהאט!... נארישע זאכען חלעבין! דיא מאַמע האט געטהאָן איהר זאך, איהם געטראָגען און געהאט פּשוט אָהן חכמות. אויף דארויף איז זיא דאָך א יודענע, זיא זאָל קינדלען. וואס דען? אפילו א הוחן להבדיל טהוט אויך, וואס נאָט האט געבאָטען — ליינט זיך און

קוואָקעם, נישט צופרענען קיין קשיות. דעם טאַטען ווידער האָט עס אויך נישט אזוי שטאַרק אויסגעמאַכט. מילא איז דאָ נאָך א נפש, וואס קען עס איהם אַרען? קיין בויכוועהטינ האָט דאָך עס איהם אויך נישט געקאָסט. בויכוועהטינ האָט דאָך דיא נקבה און אַז פאַר איהר איז רעכט, איז דאָך פאַר דעם זכר פשיטא!... אַי וואס, ער איז א קבצן, מיט אלע חן־גריבעליך א קבצן און נאָך א צוגעקומען מויל בעדאַרף דאָך פיקען? — נישמעהר נאַרנישט, לאָז זיך דיא וועלט זאָרגען. מיט דעם בטחון טאַקי פריהער אויף נאָט, דערנאָך אויף דער וועלט, איז ער אליין דאָך, זיינע עלטערען און דיא עלטערענס עלטערען געפּוירען געוואָרען. וואַרטען אויף דרך־ארץ, ביז מען וועט פאַר א יודישער נשמה אָנגרייטען דאָ פריהער אלסדינג, וואס נייטיג איז צום לעבען, און דערנאָך ערשט זיא אָפּאַכטען אהער צום גרייטען — דאס קען א יוד נישט. א יוד, אַז ער וועט זיך נישט שטופּען מיט געוואַלד, וועט ער מעגען אייבינ טאַקי ד א ר ט וואַרטען. עפּיס נישט אזא מציאה, דיא וועלט זאָל אָהן איהם חלילה זיך נישט קענען בעגעהען. האָט ער זיך אָבער שוין דורכגעשטופּט און איז שוין דאָ מיט ביידע פיס, שטופּט ער זיך מיט נאָטס כח ווייטער, ווייטער. ער שטופּט זיך, ק וו ע ט ש ט זיך מיט אלע קרעפטען, פאָרענט־ארום, הינטען־ארום, אַלץ איינס, דורך טהיר אָדער דורך פענסטער, שטופּט אזוי אָפּ דאס גאַנצע לעבען און נאַרנישט...

אויף איין זאַך נאָר האבען דיא עלטערען בייא זיין געבוירען ווערען זיך יאַ נעביך פאַרטראַכט און שטאַרק געבראָכען דעם קאָפּ: רבונו של עולם! וואס פאַר א נאָמען גיט מען דעם נייעם נפש דיינעם? דיא אלע נעמען, וואס אין דער משפחה איז געוועזן, האָט מען שוין פאַרטהאָן אויף דיא אלע קינדערליך, וואס האבען זיך פאַרחאַפּט געבוירען צו ווערען פריהער פאַר איהם. מען האָט אָנגעהויבען פון דיא נאָהענטע קרובים און געגאַנגען כסדר ביז דיא ווייטעסטע — פערדס־פוס־פּידקאָווע. בייא איטליכם קינד האבען זיך געמיהט צווייא קרובים. דער טאַטע האָט אויסגע־קראַצט איינעם פון זיין משפּחה און דיא מאַמע איינעם פון איהר משפּחה, אזוי איז צווישען זייא שוין געוועזן אָפּגעמאַכט, און דאס קינד האָט געהייסען צווייא נעמען. עס האָט זיך געפּאָרט: חאַסקיל־בן־ציון, ליפּע־טודרוס, דוואָסיע־קרוינע, פּסח־זעליג, ציפּע־סאָסיע, סטיסע־הינדע, קאַרפּיל־פייבוש, חנה־לעמיל, שמעריל־אייזעק, קיילע־ריקיל. אין א נויט האָט זיך איבערגעלייגט א זכר אין א נקבה,' א נקבה אין א זכר, צווייא מתים האבען זיך געפּאָרט און דער זיווג עולה־יפה געוועזן. פונ'ם פעטער חיים ווערט למזל ח י ה, פון דער מוהמע ברכה—ברוך; פון גרונע שפּרינגט ארויס גרונם און נ ח ו ם ווערט איינס מיט נחמה. אזוי איז דאס א לאַנגע צייט

געגאַנגען, ביז מען האָט פּלוצים זיך אַרומגעקוקט — א וועהטיג דיא שונאים! דיא משפּחה האָט זיך אויסגעלאָזט, נישטאָ קיין נעמען!... דיא עלטערן האבען א היבשע צייט זיך געדרעהט דיא קעפּ טראַכטענדיג, און גאַרנישט אויסגע־טראַכט.

— הערסט־דוא, לייזער־יאנקיל! איז דיא קינפּעטאָרין לסוף אַרויס מיט דער שפּראַכע, נאכדעם אַז זיא האָט פריהער זיך אביסיל געקוויינקעלט. פאָלג מיך מיין מאַן, און לאָז דאס קינד הייסען נדלית־הערש, נאָך גדליה־הערשין.

— שאַ, טיפּשאָ! מאַכט דער טאַטע שטאַרק אויפגעבראַכט. לאָז מיר דיין גדליה־הערש מוחל זיין, נישט מוחל זיין, דעם נאָמען זיינעם וויל איך נישט הערען. ניין, צעהן מאָל, הונדערט מאָל ניין.

גדליה־הערש איז פון דער מאַמעס משפּחה. דיא באָבע ח אָ ל צ ע (פון איהר איז דאס אַרויסגעשפּרונגען ח א ס ק י ל) האָט איהם אָנגעקעהרט א לייבליכע מוהמע. אין דיא הענט האָט ער געהאַט א מלאכה, עפּיס נאָר א כפול־שמונה'דינע. ער האָט געשטשאָבעט תחתונים, קאַפּאָטעס, היטלען, ווייבערשע קליידליך, ייפּעס, יאַמפּער־קעס און א מאָל אויך טאַקי געלאַטעט שיך. הכלל — אלסדינג, וואס נאָר מען האָט איהם געגעבען. א בריה אויף לאַטעס לייגען איז אין גאַנץ קאַבצאַנסק זיין גלייכען נישט געוועזן. (און וויל לאַטעס גילטען ערגיץ נישט אזוי וויא אין קאַבצאַנסק, דעריבער איז גדליה־הערש שטאַרק אין דער מאָדע געוועזן דאָרט.) בייא ווער מען נאָר עפּיס א טרען, א ריס, באַלד צו גדליה־הערשין; בייא וועמען א שוך, נישט פאַר יודישע קינדער געדאַכט, האָט געפּייפט, פאַרשטאָפּט איהם גדליה־הערש דאס מויל און זאָגט איהם אָן מיט'ן האַרבען וואָרט, ער זאָל נישט פּייפען. איז דער איינענער טרען, דער איינענער ריס ווידער טאַקי דאָ מאָרגען און דער שוך הערט איהם נישט, האָט א העזה באַלד טאַקי ווידער צופּייפען א מויל, איז גדליה־הערש נישט פויל, לאַטעט און לאַטעט, ביז דער רוח נעהמט צו דיא לאָך מיט דעם מלבוש אין־איינעם. ווען אזא גדליה־הערש זאָל געוועזן אָנשפּאַרען אין פּאַריז, וואָלט ער גע־גאַנגען אין גאָלד, געטראָגען וואָלט מען איהם דאָרט אויף דיא הענט. אין קאַב־צאַנסק אָבער איז ער געגאַנגען נאַקעט און באָרפיס. און אַז מען האָט איהם דא שוין געטראָגען אויף דיא הענט, איז דאס געוועזן דענסטמאָל נאָר, ווען ער איז געפאַלען פון דיא פיס, בשעת ער האָט געחאַפּט איין איבעריגע כוסה. טרינקען האָט ער אפילו געקענט, וויל דיא מלאכה האָט ליעב דעם טרונק און אַנדערש קען מען נישט איינגעקויפט זיין אין דער חברה פ"צ, נאָר פון דעסטוועגען קען מען מיט דעם גרעסטען טרינקער זיך מאַכען, ער זאָל דווקא זיין אמאָל שכור־לוט. ביים

אויסניכטערן זיך. פלעגט ער, וויא געוועהנטליך א געוויסער טהייל שכורים, זיך פארענטפערען, ער איז נישט שולדיג, דאס אומגליק איז געשעהען, נאר וויל ער האט גענומען דיא כוסה פון דער לינקער האנד. א סימן, אט נעהמט ער באלד טאקי א פלעשיל משקה, וויא געהעריג איז, זופט עס אויס פאר איין עדה יודין און ער זאל זיך חאטש פאר קרימען. אזעלכע קונצען פלעגט ער עפטערס בעווייזען און דער סאבצאנסקער עולם פלעגט נאר אנקוועלען. נישט אנגעקוואלען דערפון האט נאר לייזער־יאנקיל אליין: גדליה־הערש האט איהם מיט דער מלאכה פארשווארצט דיא אויגען. א קאטאוויס עפּיס, ער, ר׳ לייזער־יאנקיל, ימים נוראים א בעל תפילה ערגיץ אין א גלופסקער קלייזעל און דאס גאנצע יאהר אזוי־זיך א שיינער יוד, קוקט אריין אין א ספר און רייבט זיך אין בית־מדרש אונטערען אויווען — ער און דער בעל מלאכה, דער עם־הארץ, זאלען זיין קרובים! ער האט גדליה־הערשין בשום אופן נישט געוואלט אננעהמען פאר א קרוב, זיך אקעגען איהם געבלאזען און קיין מאל איהם נישט פארבעטען צו זיך א מאל אויף א שמחה. איז ער געקומען אומגעבעטען, האט מען אויף איהם זיך אפילו נישט אומגעקוקט. גדליה־הערש פון זיין זייט, האט פון לייזער־יאנקיל׳ס גדלות זיך נאר נישט געמאכט און א מאל אויס איהם אויך געלאכט מיט גוטען, אהן גאל: „ווייס איך, וואס מיט לייזער־יאנקלין איז אזוי דער יחוס! ארומגעהען שינג־און־שלאנג איז עפּיס נישט אזא בריה׳שקייט. א לאטע זאל ער פריווען לייגען, אזא לאטע וויא איך, דענסטמאל וועלען מיר זעהען. נאט־אייך א שמעלקע! א בהמה איז ער, נישט מעהר... לאז איהם גאט נישט שטראפען פאר דיא זינד.“ אזוי פלעגט ער געוועהנטליך אויסלאזען דעם שטיעס, א מאך־געבענדיג מיט דער האנד. מיט לייזער־יאנקיליכען האט ער זיך פארהאלטען זעהר גוט, פלעגט אויסלאטען איהרע מלבושים, איבערניטצעווען דיא קינדערשע זאכען, לייגען לאטעס אויך אויף דעם מאנס בגדים, נישט צונעהמען דערפאר א פרוטה. פארקעהרט, אונטער איין איינגער צייט פלעגט ער שטילערהייט נאך אונטערהעלפען איהר מיט עטליכע גראשען. לייט זאגען, אז אין דער יוגענד איז ער אין איהר געווען פארקאכט, זיא נאך איהם האט אויך געצאפּעלט און עס האט געהאלטען שוין אויף א שטיינער, אט ברעכט מען טעפ — נאר פלוצים האט זיך אונטערגעריקט דער שידוך מיט לייזער־יאנקלין, באבעס, מוהמעס האבען זיך פאר איהם געמיהט, אפגעשאצט זיין בייקולכין, פאר וויפיעל מען קען עס אננעהמען אין נדן אריין. ס׳איז אויסגעקומען עפּיס גאר א גליק, וואס טרעפט זיך איין מאל אין הונדערט יאהר עס ווערט א קנסמאהל און גדליה־הערש בלייבט נעביך פון דרויסען אויף דער מילכדיגער באנק. פון דענסטמאל אן, אזוי שטייעסט מען, איז גדליה־

falsetto

עט ✓

... און לייזער־יאנקל [illegible] ...

הערש פונ׳ם פנים אראפ, גאר־נישט דער איינענער וואס פריהער — עפּיס גאר טאקי א כשוף, איין אפגעטאנענע זאך, בעהיט זאל מען ווערען! — איז געווען אלץ פארומערט, פארזארגט און פאר צרות זיך גענומען צום טרונק. זעהר מעגליך, אז דערמיט האט אויך געשמעקט דיא שנאה אקעגען איהם בייא לייזער־יאנקלין אין הארצען. נאר וויא דיא מעשה איז, אזוי אדער אזוי, דיא שנאה איז געווען גרויס. דעריבער אז לייזער־יאנקיל האט דא פונ׳ם ווייב נאר דערהערט דעם נאמען זיינעם, איז ער אנגעצונדען געווארען.

הנם לייזער־יאנקיליכע איז געוועהנט געווען צו דעם מאנס זידלערייא און בייזקייט אויף גדליה־הערשין, נאר היינטיגס מאל, ליגענדיג אין קינפעט, האט עס זיא אנגעחאפט ביים הארצען און זיך בעוואשען מיט טרעהרען, דער מאן האט אויף איהר געקוקט מיט רחמנות און געמאכט צו איהר שוין ווייכער אביסיל:

— וויין נישט, דוא טיפשא איינע! זאג איך דיר. א כשרה, עהרליכע יודענע בעדארף טהאן דעם מאנס רצון. אז דער מאן זאגט ניין, בעדארף זיין ניין. בערעכען זיך נאר, נארעלע, ווער, ברוך־השם, איז דיין מ א ן און ווער איז גדליה־הערש!...

— גדליה־הערש איז געווען א כשרה׳ר יוד, א גוטע נשמה.

— א כשרה׳ר יוד — א בעל מלאכה!! נאר א געלעכטער חלעבין. קארג פארשווארצט האט ער מיר דיא אויגען בייא זיין לעבען, זאל איך אצינד נאך איהם א נאמען געבען מיינס א קינד און מיר אליין אנטהאן אזא חרפה! געה שוין, נארעלע, געה, רייד נישט קיין נארעשקייטען!

— אבער א נאמען, לייזער־יענקיל! וואו האסט־דוא א נאמען? א שיינער טאטע, מישטעהנס־געזאגט!...

— א נאמען!... עם... נישקשה. שטאמעלט דער טאטע און פארטראכט זיך אביסיל.

— אבער הע־הע! אז איך האב געהאט א חלום, הע־הע!...

— וואס חלום?! מאכט דער טאטע, אויסשטעלענדיג א פאר אויגען אויף דער מאמע.

— גדליה־הערש איז מיר נעכטען בייא נאכט געקומען צו חלום. — מזל־טוב דיר, מלכה־טויבע! זאגט ער און טהוט דערבייא א קרעכץ. איך ליג נישט רוהיג אין קבר דערפאר, וואס אויף דער וועלט איז נאך נישטא מיין נאמען. דערבארם זיך, מלכה־טויבעניו! מאכט ער מיט א געבעט, ווייזענדיג דערבייא אויפ׳ן קינד

אין דיא קישעליך. דוא תאסט אצינד אין האנד מיך צו בערוהיגען. איך וועל מיך מיהען דאָרט פאר דעם כסא־הכבוד פאר דיר, פאר דיין מאן. דאס קינד דיינס וועט, אם־ירצה־השם, זיין א גוט שטיקעל ארבייט, א שארפע נאָדעל מיט א שפיטציג קעפיל. ביי דיא דאָזיגע ווערטער האט איהם גע־לויכטען דאס פנים און איז באלד פארשווינדען... וואס זאגסט־דוא, לייזער־יענקיל?

— נו, נו... מאכט דער טאטע אָהן ווערטער.

— נוקע נישט, לייזער־יענקיל, זאגט דיא מאמע, אזוי זאָל איך זעהען פיעל נחת, וויא איך האב איהם געזעהען... היינט ביי נאכט איז ער ווידער געקומען. אלץ געקוקט אויף מיר און געוויזען אויפ׳ן קינד, געוויזען אויפ׳ן קינד און געקוקט אויף מיר... געוויזען, געקוקט פריהער מיט א געבעט. דערנאך... אוי, דערנאך שטשירעט ער אוים א פאָר אויגען און לאָזט זיך צו מיר מיט אויסגעשטרעקטע הענט, וויא ער וויל מיך שטיקען, טהוט א זאָג ביין: ווען נישט...

— ווען נישט, וואס? וואס? טהוט זיך דער טאטע א חאפ דערשראָקען, בעטראכט דיא שיר־המעלותין און דעם קרייז מיט דער קאָטשערע אויף דיא ווענט ארום דער קינפעטאָרין.

— וואס פרעגסט־דוא, לייזער־יענקיל? וועה איז מיר נישט. עפיס שפיעלט מען זיך מיט א מת! וועה איז מיר, ווינד איז מיר...

— נו, נו. וואס־זשע ווילסט־דוא, טיפשא איינע?

— האב נאָט אין הארצען, וועה איז מיר, לייזער־יענקיל! און זיא נישט קיין עקשן, ווינד איז מיר!

— טא...

ב.

ס׳איז געבליבען, דאס קינד זאל הייסען הערשיל נאך דעם לעצטען נאמען פון גדליה־הערש און עס האט דרינען געשטעקט א סך שפיטצליך. איין מאל האט דאָך דער טאטע דאס רעכט אויף א נאמען. צוויטענס, איז דאָך א פשרה מאכען גאנץ יודעשליך, וויא זאגט דער עולם: (יאק ני פסק ניחייא בודע פסק׳ען,) ביידע צדדים זאָלען צופרידען זיין. דריטענס, איז הערשיל פאָרט נישט גדליה־הערש. דיא חרפה האָב צונעדעקט, ווארפט זיך נישט יענעם אזוי אין דיא אויגען. און דיא מאמע, זעהר א גוטע בעל־הבית׳טע, ליעב אָפצושפארען אלץ אויף שפעטער,

האט ביי זיך געטראכט: הא, לאָז דיך וואלגערען אין דעם בעל־הבתישקיים אין איבערינער נאמען גדליה, ער וועט אפשר צוניטץ קומען אויף שפעטער.

דיא מאמע האט טאקי געטראָפען, וויא א חכמה! זיא איז אויסגעקומען מיט דיא נעמען וויא מיטען קרעפיל־פלייש. אין א קורצער צייט ארום איז זיא געלעגען געוואָרען ווייטער מיט א יונגעל און ער האט, הערשלין אויף צו לאנגע יאָהר, גע־הייסען גדליה...

איך זאָג: הערשלין אויף צו לאנגע יאָהר, וויל דער ברודער גדליה האט זיך נישט לאנג געהאלטען, איהם איז נישט געפעלען דער מאמעס קעסט. עס האט איהם געגרימט אין בייכעל, זיך געביך גענוג אָנגעליטען און ביים אויסשניידען זיך איהם ציינדליך, האט ער זיך מישב געווען און זיך אָפגעטראָגען. אויף דעם דאָזיגען שכל זיינען געפאלען עטליכע פון דיא שוועסטערליך און ברידערליך נאך פריהער, איידער הערשעלע איז געבוירען געוואָרען. זייא האבען געזעהען, אז מיט קבצנים איז נישט גוט צו האבען עסקים. דאס לעבען ביי זייא איז נאר איין אומ־גליק, אייבינע צרות, שטענדינע יסורים. בעסער איין מאָל שטארבען, וויא צעהן מאָל אין טאָג אויסגעהען פאר הונגער, איידער עלטערן זיך אין דלות, פארווארפען אויף דער פאָלעצע דיא ציין, בעסער יונגערהייט פון דער וועלט געהען. (א לאנג לעבען אָהן ברויט איז א ביסליכווייסער טויט.) נישט אלע מענשען אָבער זיינען גלייך. דוואָסיע־קרוינע און פסח־זעליג האבען זיך איינגעשפארט דווקא לעבען און פאר־זוכען, מישטעהנס־געזאָגט, דעם טעם פון חתונה האבען. זייא זיינען ביטערע אביונים און בעפאלען מיט קינדערליך. א חוץ זייא האבען פונ׳ם מלאך־המות הענט זיך אויסגעדרעהט ציפע־סאָסיע, חנה־לעמיל, קיילע־ריקעל און אונזער הערשעלע. ציפע־סאָסיע, שוין א מויד אין דיא יאָהרען, איז געווען געביך הויט און ביין. דאס פנים אויסגעצויגען, דיא באקען איינגעפאלען מיט בלויע רינגען אונטער דיא אויגען. אין דער יוגענד אָבער איז זיא געווען א בילד־שיינע, א לע־בעדיג מיידיל, זעהר א געראָטענע, א חנ׳עוודינע, א גוטע, עהרליכע, כשרה נשמה— מעלות, וואס אין רייכען שטאנד ברייננען זייא גליק, אין דעם אָרמען אָבער זעהר אָפט נאָר אומגליק. צחעהענדיג דאס גרויסע עלענט ביי דיא עלטערען אין הויז, איז איהר געוואָרען א לאָך אין הארצען. איהר איז נישט אזוי אָנגענאנגען אייגענע צרות וויפיעל דיא צרות פונ׳ם הויזגעזינד, וויא מענשען געביך קומען עס אָפ, וויא פיטצליך אומשולדיגע קינדערליך דארבען עס געביך, דארען־קווארען און געהען אויס ביסליכווייס וויא א לעכט. ביי איהר איז געבליבען, צוגעהען אין דער פרעמד, דינען, פארדינען און אָפגעבען דיא ליעבע עלטערען אין דער טיים. דא האט גוט

געוואוסט, אַז דער טאַטע איז בייא זיך אַ גרויסער מיוחס, עס וועט איהם נישט אָנשטעהען, זיינס אַ קינד זאָל זיך שטעלען אין דער פרעמד, נאָר דאס האט זיא אָבער נישט אָפּגעשראָקען, זיא האט זיך פירגענומען צו טהאָן אַלע מיטעל, זיך שטרעקען נאָך דיא עקען, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז זיא וועט איהר'ס פועלין. זיא האט אויסגעקליבען דארויף אַ צייט, ווען ס'איז געווען זעהר איינג. אין הויז איז נישט געווען קיין שטיקעל ברויט, דער ווינטער האט צוגעטרעטען מיט זיינע שרעקליכע פרעסט און אין שטוב איז קאַלט. חאָטש וועלף צוטרייבען, וואָכענוויים איז אויס דעם קוימען נישט געגאַנגען קיין רויך. דיא מאַמע איז געווען אויף דער צייט מיט קיילע־ריקלען און געהאט זעהר אַ שווער טראָגען. שמערל־אייזיק עליו השלום האט גיזמאָזעלט, געפּאָכט מיט דער נשמה און דיא איבעריגע נאַקעטע, הונגעריגע קינדערליך האבען זיך פארשלאָגען אין אַ ווינקעל, געזעסען איינגעהייקערט אין צעהנטען, מיט סמאַהע אויף דיא ליפּען, שאַ, שטיל, נאָר צייטענווייס אַ קרעכץ, אַ זיפץ טיעף פונ'ם הארצען, און געקוקט אין דער וועלט אריין מיט תמ'אָוואַטע גלעזערנע אויגען, אין וועלכע עס זיינען געשטאַנען פארגליווערטע טרעהרען... געדענסטמאָל האט זיך ציפּע־סאָסיע'ן געעפענט דאס מויל, זיא האט געוויינט, געחלש'ט פאר דעם טאַטען, ער זאָל רחמנות האבען אויף דער מאַמע'ן, אויף דיא קינדער, אויך אויף איהר און לאָזען זיא שטעלען זיך ערגיץ אויף איין אָרט. עס האט אויס איהר גערעדט דיא נשמה, אַ מבול הייסע געפיהלען האט זיך איהר געגאָסען טיעף פונ'ם הארצען און דער טאַטע, דערהרג'עט, דערשלאָגען פון דער ביטערער נויט, האט לסוף איהר איינגעווי'ליגט מיט אַ געבראָכען געמיטה... איהר אוועקפּאָהרען קיין גלופּסק האט דער טאַטע גענוג טרעהרען געקאָסט, דער טאַטע האט מיט איהר זיך גיזעגענט שטאַרק בעטריבט. דיא גוטע, שטילע טויב איז ארויס פון דער נעסט ליידיג און בלויז, נאָר מיט דער ברכה פון דיא עלטערן, מיט דעם הייסען „פאָהר געזונט!“ פון דיא וויינענדיגע שוועסטערליך און ברידערליך.

קאַבצאַנסק האט אין אַ טראַנספּאָרט לעבעדיגע סחורה צוגעשטעלט גלופּסק אַ שיינע, אַ יונגע דינסטמיידיל!...

ציפּע־סאָסיע האט באַלד בעקומען איין אָרט ערגיץ דאָרט אין אַ נגידיש הויז. דיא ערשטע צייט איז איהר געגאַנגען קיין מעשה נישט. מען איז מיט איהר און מיט איהר אַרבייט שטאַרק צופרידען געווען. זיא האט געשריבען אַ היים פרעהליכע בריוו'ליך און אויך צוגעשיקט אַביסעל געלט. נאָך דערנאָך האט זיך אָנגעהויבען אַ מעשה. דער בעל־הבית האט אויף איהר געוואָרפען איין אויג און הינטער־

וויילעכס געפּריוועט ווערען מיט איהר אַ נאָהענטער מחותן. אין אָנפאַנג איז דאס נאָך געווען אַביסיל פאַרשטעלט. אויפ'ן ווינק, גלאַט אַזוי זיך. ער איז אַ גוטער מענש, בייא זיך פּראָסט, זעהר צוגעלאָזט און וויל איין אָרעם קינד נעביך מקרב זיין. פאַר וואס נישט? פון זיין הויז האבען שוין עטליכע גאַנץ פיינע דיענסטמיידלעך חתונה געהאט, נאָר נישקשה'דיג... כאָז זיא נאָר נישט זיין קיין נאַרעלע, וועט איהר אויך אַז וואויל זיין... ווייטער, ווייטער האט זיך שוין קלעהרער ארויסגעוויזען, וואס אַ נגידס גוטסקייט און צוגעלאָזטקייט בעטייט. בעהיט זאָל מען ווערען! עס האט זיך פאַר איהר געעפענט פּלוצים גאַר אַ נייע וועלט מיט אַנדערע מיני קריינקונגען — אַ וועלט מיט אַ שטן, מיט אַ גיהנום און אַ קאָכעניש, פייער און שוועבעל; אַזעלכס, וואס האט זיך איהר נאָך פריהער נאָר ניט געחלומט. דאס לעבען איז פאַר איהר געוואָרען אַ מלחמה. זיא, שלאָפע, אָרעמענקע נעביך, האט געמוזט שטעהען שטענדיג געוואָפּענט אַקעגען אַ שטאַרקען שטן, אַ געבאַלעוועטען פּעמפּיק. דער געדאַנק איהרער, וויא אַזוי איהרע ליעבע קומען עס נעביך אָפּ, דאָרט אין דער היים, וויא אַזוי נייטיג ס'איז פאַר זייא חאָטש אַ קליינע הילף, האט איהר אונטערגעגעבען כח, צו ליידען איהרע גרויסע וועהטיגען. זיא האט זיך געדאַנגעלט, געראַנגעלט ביז איבער דיא כחות און געמוזט פאַר צרות דערנאָך פאָרט אָפּטרעטען פונ'ם אָרט.

זיא האט זיך געשטעלט נאָך אויף איין אָרט. דאָרט איז געווען ווייטער דאס איינענע: פריהער קיין מעשה נישט, דערנאָך אַ מעשה, שוין נישט איינע, נאָר צווייא. אַ מעשה מיט דעם בעל־הבית און אַ מעשה מיט דעם בעל־הבית אַ זוהן... קריינקונג, הארצוועהטיג און לסוף אוועק פונ'ם אָרט. ווייטער און ווייטער אַלץ אויף דעם דאָזיגען שטייגער: קיין מעשה נישט, שפּעטער אַ מעשה, דיא אַלטע מעשה, אַ מעשה איבער אַ מעשה און דער פינסטערער סוף פון דער מעשה. אַ חוץ מעשיות אין שטוב איז נאָך מעשיות אין סעך: מיט קעכנעס, מיט אריינגעהערס, מיט מעקלערענס און מיט יענע, וואס ווערען אויף דער עלטער גבאי'טעס. הכלל, אַ „טויזענד און איין נאַכט“ מיט מעשיות. ציפּע־סאָסיע איז געוואָרען נעביך אַ קרבן פאַר איהר שיינקייט... אויף צרות נאָר איז זיא געבוירען געוואָרען אַ שיינע. וויא קומט אַזוינס צו אָרמע לייט, מיט וועלכע מען איז עפּיס נישט אַזוי מחויב צו מאַכען צערעמאָניעס און קוקען דארויף, טאָמער קריינקט מען זייא מיט אַ גראָב וואָרט און נעהמט בייא זייא צו דאס גאַנצע חיות מיט אַ מיאוסער בעהאַנדלונג?... אויך מיר אַ מענש ציפּע־סאָסיע, איין אָרמע דיענסטמיידיל! דיין שיינקייט, אַך, מהיכא־תיתי און דוא אַליין... וועמענס עסק איז עס!

מענסט אפילו דיא כפרה ווערען. אי טאָמיר האט ציפּע־סאָסיע פאטער און מוטער, וועלכע האבען זיא הארצעדיג ליעב, מיט איהר אין לעבען פיעל מיח געהאט, גענוג קאָפּדאַרעניש, נישט דערגעסען, נישט דערשלאָפען, ביז נאָט האט געהאָלפען זיא איז אויסגעוואקסען; אי טאָמיר האט ציפּע־סאָסיע איהר עלטערען אויך שטארק ליעב, זיא ארביים, זיא דיענט וויא־ס'איז אונטערצוהאלטען איהרע ליעבע נעביך, וואס חוץ זייא קריכט איהר נאָר נים אין קאָפּ קיין אנדערע זאכען — אזעלכס נעהט קיינעם אויפ'ן געדאנק אפילו נישט ארויף. נארעשקייטען, פון וועמען מען האט דאָ צו טראכטען!... ציפּע־סאָסיע אָבער האט אויך א נשמה, זיא טראכט, זיא פיהלט.... בעריהרט מען זיא נראָב, טהוט איהר וועה...

„דעריבער, אזוי זאָגט דער מחבר פונ'ם „ווינשפינגעריל" אין זיינע כתבים, דעריבער האט ציפּע־סאָסיע נישט געקענט מעהר אויסהאלטען און איז קראנק, צו־בראָכען מיט א שווער נעמיטה נעביך געקומען צוריק א היים, צוריק צו איהרע אָרמע עלטערען, שוין נישט דיא ציפּע־סאָסיע, וואס פריהער. דיא מאמע האט גע־פיהלט דער טאָכטערס ביטער הארץ און איז אויסגעגאנגען פאר רחמנות אויף איהר דערשלאָגען קינד.

„אָרמע, בידנע שוועסטער! דיין אומגליק איז, וואס גאָט האט דיר געגעבען חן; דיין אומגליק איז יענע גליקליכע מיט דיין שיינקייט צו געפעלען. פארשפילט איז דיין וועלט, פארוויסט איז דיין לעבען, אז אָך און וועה דיר נעביך, אָרמע, אומגליקליכע שוועסטער!....."

ג.

אצינד אז הערשעלע אונזערער זאָל נעהמען דיא בעסטע לאנד־קארטע, אויף וועלכער עס שטעהען געצייכענט דיא אלע שטעדט פון גרויס ביז קליין און זאָל זוכען אפילו מיט ליכט, איז פון קאבצאנסק קיין זכר נישטאָ דאָרט און א מאָל אין דער יוגענד האט ער געמיינט, וויא א וואָרעם זיטצענדיג אין חריין, אז קיין בעסערעס פון קאבצאנסק איז נאָר נישטאָ. קאבצאנסק אליין מאקי איז איין שטאָדט אויף דער גאנצער וועלט, דער פּופּיק איהרער, פּונקט אין רעכטען מיטען. וויימער, אין דער זיים, איז שוין מדבר, פארלעגענע ערטער מיט ווילדע חיות. מענשען, וואס מענשען הייסען, אתה־בחרתניקעס, סאמע צימעס, זיינען נאָר דאָ. פאר זייא אליין שיינט דיא ליכטיגע זון בייא טאָג, דיא לבנה אין שטערען בייא נאכט און גאָט ניט זיך אָפּ, האט מעהר נישט צו טהאָן נאָר מיט זיינע

קאבצאנסקער יודען... ער נים רעגען פון זייערע בהמות ווענען—צינען זאָלען האבען פּאשע, אויך קאליזשעס וואסער אויף צוטרינקען, בכדי צופארשפּאָרען אָפּפּרעסען דיא שטרוי פון יודישע דעכער און לעקען דיא ווענט פונ'ם בית־המדרש. ער נים טרוקענע שיינע פּאָגאָדע, דיא ווייבער זאָל גוט זיין צוגעהען פרייטיג אין יאטקע, אין מארק אריין, איינצוקויפען אויף שבת. ער מאכט א גרויס גערעטעניש אין קארטאָפלעס, ציבעלעס און קנאָבעל, יודעליך נעביך זאָלען האבען וואס צו עסען. הכלל, ער דרעמעלט נישט און שלאָפט נישט דער היטער פון ישראל, ער ארביים מעשים, קעהרט א וועלט נאָר צוליעב זייא, צוליעב זייא...דערפאר בלאָזען איהם יודען שופר, זינגען איהם א מלך עליון און שפּרינגען קדושה, דערפאר מאכען זייא פון זיין כבוד ווענען א לאָקשען־קוגעל — שבת, קניידליך און חרעמזיל — פסח און נעהען א טענציל לעבעדיג־פרעהליך צו דיא הקפות שמחת־תורה. חנוכה דאנקען זייא איהם אָפּ מיט א דריידל, פּורים מיט א המן־קלעפּיל, פאר־שטעלען זיך און מאכען דיא פּורים־שפּיל, דיא גאנצע קאָמעדיע אלץ לשם שמים, צוליעב זיין היילינען נאָמענס ווענען....

נאך איין שטאָדט אמת איז איהם געווען בעקאנט, וועלכע עס האט געשוועבט פאר איהם עפּיס וויא אין דער לופטען, געשווייבעלט און געריבעלט מיט גאנצע מחנות מלאכים, פלינעל־אדיוטאנטען, און קוריערין פון גאָט־ברוך־הוא צו דיא קינדער ישראל—דאס איז דיא היילינע שטאָדט ירושלים, וואו יודען לינען בע־גראָבען אין דער ערד, אין ארץ־ישראל ערד, מאקי נאָר לעבעדיגע מתים, וואס פוילען נישט און עס האלט זיך זייער געביין; וואו יודען האבען א פיינ... איילבערטין, טייטלען, מילגרוימען און צינען עסען דאָרט באָקסהאָרן. נאָר, אוי־וועה! ירושלים איז אָבער אצינד וויסט, חרב, אוים שטאָדט, אוים וועלט און פאר אונז, יודישע קינדער, איז היינט א לעבען דאָ, אין קאבצאנסק — אין קאבצאנסס, אין גלות.. דער קאבצאנסקער גלות איז דענסטמאָל אין הערשעלעס אויגען בעשטאנען פון גאברילא דעם שבת־גוי, וואס שנייצט אָפּ שבת דיא ליכט, נעהמט אראָפּ פונ'ם טיש דיא מעשענע לייכטער, און הייצט בייא יודען דיא רובעס; פון מעקלע, וואס וואשט גרעט, שווינקט איבער געל־גרינע ווינדעליך פון יודישע קינדער און מעלקט דיא קיה; פון קאָנדראט דעם שכור, וואס פאר א גלעזעל בראנפין פארקויפט מען איהם — דעם גאנצען קאבצאנסקער חמץ; פונ'ם פּריץ, וואס יודען האלטען בייא איהם ארענדעס, דערנעהרען זיך דערפון מיט ווייב און קינדער און מוזען נעביך פון יוצא ווענען איהם צאָהלען אמאל ראטע; וואס מהען נעביך צו איהם אָנקומען אונטער א יום־טוב, ער זאָל זייא

שיינקען זעקליך קארטאָפלעס, אינדיקעס און ווייץ אויף מצה — אָך, ועה, ועה נעשריען ! ערגער נאָך וויא אלע פון מ י ט ק א דעם קליין שייגעציל און זשוקיל זיין קליין הינטעל, פאר וועלכען נישט נאָר קליינע יונגליך האבען געציטערט, אויך יודען מיט בערד, בעווייבטע, גרויסע תקיפים, (פלעגען האבען דאס ניין יעהריגע און פאר איהם פאר א מייל אנטלויפען) נאָט ווייסט, צו וואס דער ביטערער גלות של מיטקא וואָלט געפיהרט, ווען ער זאָל זיך ציהען שטענדיג ...

„א נס, זאָגט הערשעלע אין זיינע כתבים, א נס, וואס מיטקא האט ליעב געהאט א יודיש שטיקעל חלה. פון א שטיקעל חלה, וואס מען פלעגט איהם אונ־טערריקען חיירעש, איז ער געוועהנטליך אויף א געוויסער צייט, געוואָרען גוט, ווייך וויא א טייג, האט זיך בעלעקט און געקוקט שוין אנדערש אויף יודישע קינדער. וואס יונגליך האבען פריהער נישט געטהאָרט, האבען זייא שוין געמענט. יעקב׳ס טאָפ לינזען איז געבליעבען אויף תמיד טאקי זעהר א גוט מיטעל. ווער שמיעסט, א יודיש שטיקעל געפילטע פיש איז גאר א וואונדער ! נאָר חוץ דיא אלע זאכען איז דאָך מיטקא נישט מעהר געווען וויא א נאַרעש יונגעל און טאקי אליין ליעב געהאט אָפטהאָן מעשים, שטיפען מיט חברה קונדוסים. ביים שפילען זיך איז ער מיט זיין גראָבען קאָפ שוין געלעגען בייא אונז אין דיא הענד. א פערדיל איז ער געווען זעהר א וואוילס, כח צו לויפען, צו דרינגען מיט דיא פיס, האט ער געהאט, און מיר, מיט אונזערע יודישע קעפליך, פלעגען אויף איהם פאָהרען רייטענדיג, דערלאַנגען איהם הינטערוויליכס א שמיטצעל און פיהרען איהם בייא דער נאָז, וואָהין מיר האבען געוואָלט . . . האבען מיר עפּיס געמייסטערט, געשטעלט א מילכען ערניץ אויף א רינשטאָקיל, האט ער מעהר נישט געטוינט וויא נאָר דערצו : צובריינגען זאמד, טראָגען שטיינער, גראָבען דיא ערד און קריכען אין בלאָטע. יודישע קינדער פלעגען זיך נאָר קוועטשען, אונטערהעלפען איהם מיט א סאָפען, מאכענדיג : הא־הא, ארבייט, טהו מיטקא, אזוי, אזוי !... שרייבענדיג איבער מיטקען שטעל איך איהם מיר אָצינד פיר שוין א גרויסען, א געזונטען. מעגליך, אפשר איז ער ערגיץ אין דער וועלט היינט א גאַנצער פריץ און טראַכט אלץ : אָך, ברודער ! האסט־דוא פערגעסען יונגעלשע זאכען : לאָזען דיא האַנד פרייא...?“

זשוקעל, וויא עס שטעהט געשריבען אין דיא כתבים, איז אויך נישט געווען קיין שלעכט הינטעל. פאר א שטיקעל ברויט פלעגט ער סלוזשען, שטעהען אויף דיא לאַפּקעס און דרעהען מיט דעם ווײדעל. און הנם א שטיקעל ברויט האט א גרויסען ווערטה בייא קאבצאנסקער יודען, פון דעסטוועגען האט זיך קיינער דארויס ניט געמאכט אונטערווארפען עס אמאל זשוקען, טראַכטענדיג בייא זיך : לאָמיך

א הונט פארשטאָפּען דאס מויל. ניחייא ני לאיע, כאָז ער נישט בילען. — יודען מיט בערד פלעגען שמאָכען פאר גרויס הנאָה, ווען זשוקיל האט זייא אָנגעטהאָן דעם כבוד, א חאָפּ צו טהאָן פון זייערע הענד דאס ביינדיל און געסוקט אויף זייא פריינטליך, בשעת קנאַקענדיג עס מיט דיא שאַרפע הינטישע ציין. פלעגען שמאָכען, גלעטען דאס בערדיל, טרייסטענדיג זיך מיט דער האָפנונג : נו, חבר... פון היינט אָן זיינען מיר שוין חבר. שוין אָהן סכנות... דערבייא טאקי זיך מאכען קוראזש אָנצוריהרען פון דערווייטענס זשוקלען, מיט א שפּיטץ פינגער א גלעט צו טהאָן איהם ביים קעפּיל, און, אז מען איז שוין יא א שטיקעל חשוב, פּריוּוען דערוויל טאקי אָנצורייצען איהם אויף אנדערע : אטרנא, קוסייא ! וויא דער שטיינער איז פון יודען . . .

היינט, אין דיא עלטערע יאָהרען, ווייסט אונזער הערשעלע שוין, אז יודען צווישען אלע מענשען אויף דער וועלט זיינען דיא העהנער, וואס לינען שטענדיג אונטער׳ן פּעקעליק לעבין ווייב און קינדער. דאס הויזגעזינד איז בייא א יודען דאס גאַנצע לעבען, טיעף איינגעבאַקען איהם אין הארצען און דער טאטע זיינער איז דרינען געווען א יוד שביודען, א האָהן שבהעהנער. ער ווייסט היינט וואויל, אז דער טאטע האט איהם זעהר ליעב געהאט, נאָר דאס איז געווען א פארבאָרגענע ליעב־שאַפט אינוועניג אין הארצען, אויפ׳ן יודישען שטייגער, אין פנים אָבער האט מען עס איהם נישט ארויסגעזעהען. פארקעהרט, אויפ׳ן פנים איז איהם שטענדיג גע־לעגען א פינסטערע חמארע. ער האט געקוקט עפּיס וויא בייז, אָנגעלאָדען, מיט א ביטער־זויערער מינע. ס׳איז איהם עפּיס וויא נישט אָנגעשטאַנען צו ריידען, לאַכען, נאַרעש צו מאכען זיך מיט דיא קינדער, האלטענדיג אין דער סברא, אז פאר א ט א ט ע ן פּאַסט נים אזעלכע זאכען. קינדער בעדארפען פאר א טאטען מ ו ר א האבען, וויסען דרך־ארץ, אין זיינע אויגען נישט אונטערשטעלען זיך הויך ריידען, א לאָך צו טהאָן חלילה און בעדארפען געהען אויף דיא שפּיטץ פינגער. האט זיך א מאָל א קינד פארזינדיגט מיט א הויך קול, מיט א געלעכטער און עפּיס א פרייע בעוועגונג, איז איהם עס נישקשה באָקום אויסגעפאַלען פון טאטענס א בליק, וואס האט איהם דורך־און־דורך־געשטאָכען. מיט דעם ווייב האט ער פאר פרעמדע, אויך פאר איינענע מענשען קארג־וואס גערעדט, זיא נישט גערופען בייא דעם נאמען, נאָר געזאָגט געוועהנטליך : ד ו א, הערסט דוא ! און א מאָל אויך : ט י פּ ש אָ. אין הארצען איז ער געווען צו איהר טאקי זעהר גוט, גוט וויא דיא וועלט, נאָר ארויסווייזען עס בעשיינפּערליך האט ער עס פאר זיך געהאלטען פאר איין אומכבוד, עפּיס פּריקרע, נישט שיין פאר א יודען. ער — איז דאָך ע ר א

מאנספערשוין, א יוד, און זיא איז א זיא, נאך אלע זאכען פארט נישט
מעהר וויא א נקבה, א יודענע... ער איז געוועזן אין דעם הויזגעזינד טאקי אין
אמת'ער האהן, וואס פיהרט זיך שטענדיג ארום מיט דער הוהן און מיט איהר
פליד, זוכט, קראצט פאר זייא אויס ווערעמליך, שפייז פון אונטער דער ערד. נאר
זאל פריווען א היהנדעל עפיס טהאן נישט וויא זיין ווילען, גיט ער עס א פיק אין
קעפיל. ער נעהמט פארריסען דעם קאפ אין דער הויך, דיא איינכיך פייערען איהם,
קוקט מיט גדלות און בכדי צובעווייזען, וואס אזוינס ער איז, טהוט ער א קלאפ
מיט דיא פליגעל, מאכט א חמלך, א ברייטען, גרויסען קוקוריקו! דאס בע־
טייט: תרבית היהנער, ווייסט, ווער עלטער איז!...

צונעקאזט און בערײדעװדיג איז דער טאטע געוועזן נאר אין אזעלכע געוויסע
פעל, ווען א קינד, א שטיינער, איז קראנק געוועזן. דענסמאל איז ער פון איהם נישט
אפגעטרעטען אויף א טרים. האט עס געגלעט, געטאפט ביים שטערן, איינגענומען
מיט גוטע רייד און צונעזאגט מתנות, שיינע שפיכליך, וויפיעל דאס הארץ גלוסט:
א שיין הילצערין שווערדיל אויף תשעה באב, אפגעפארבט מיט שווארצע יאגעדעס,
א גראגער, א דריידיל, א פאהן מיט א רויטען עפעל, ארויפגעשטעקט אויבען, דער־
בייא טאקי נאכגעמאכט וויא א גראגער גראגערט, וויא א דריידיל דרעהט זיך,
זומזעט און וויא יונגעליך מיט פאהנען גערען צו דיא הקפות, קוויטשען: עוזר דלים
הושיעה נא! אט אזוי, אזוי... בכדי ארויסצובעקומען דערמיט ביים קראנקען קינד
נעביך חאטש א קליין שמייבעלע. איז עס איהם געראטען, איז ער געוועזן איבער־
גליקליך. אדער א שטיינער ווען עפיס א שמחה, א יום־טוב און מייסטענס פסח
צום סדר, אז ער איז געזעסען אנגעלעהנט, וויא א פריץ, אויף דער עסע־בעט אין
קיטעל, דאס ווייב קלאהר־ווייס אנגעטהאן לעבין איהם. ער האט זיא גערופען
מלכה, זיא איהם — מלך. ביידע האבען געלויכטען, געקוקט מיט שיינענדיגע
אוינען, דאס איינער אויפ'ן אנדערען, דאס אויף דיא אויסגעצוואגענע קינדערליך
ארום דעם טיש און דאס אויף דיא כוסות, אויף דעם טעלער, אין וועלכען עס
ליגען שיין, פיין אויסגעלייגט וויא געהעריג: דיא זרוע און דער רעכטער האנד,
אונטען חרוסת, דאס איי אין דער לינקער האנד, אונטען כרפס, גרינס פון
פעטרעשקע און צווישען זייא מרור, געריבענער חריין, נאר מחית. א־נו, הערשעלע,
פרעגט מאכען דער טאטע, אנגעהמענדיג דאס קינד פאר'ן בעקעלע, פרעג מיך,
הערשעלע, דיא פיער קשיות. הערשעלע האט זיך צושאקעלט, אנגעהויבען הויך
אויפ'ן בייא־קול'כען, מאכענדיג דערבייא מיט'ן גראבען פינגער: טאטע! איך וועל
דיך פרעגען, טאטע, פיער קשיות! און אפגעקנאקט לעבעדיג איין קשיא נאך דער

אנדערער. דענסמאל איז מען פרייא געוועזן צורײדען, צולאכען, וויפיעל מען וויל.
הפקר א וועלט. דיא קינדער פלעגען זיך אנשיכורין מיט גאנצע כוסות לאקעריצע,
וואס דיא מאמע האט אנגעקאכט אין יענעם גרויסען פסח'דיגען טאפ און
פלוידערען, אויף וואס דיא וועלט שטעהט.

ד.

א חוץ דיא דאזינע פעל איז דיא מורא פאר'ן טאטען געוועזן גרויס. אין שטוב
איז אונזער הערשעלע, וויא דיא אלע איבעריגע קינדער, געוועזן שטיל, נאר אבער
וויא א שטיל וואסריל, וואס גראבט טיעף. צווישען זיך פלעגען דיא קינדער שטילער־
הייט אפטהאן מעשים, קריגען זיך, נאכקרימען זיך אויפ'ן ווינק, איינער דעם אנדערען
ארויסשטעלען פייגען, דערלאנגען א זעמץ, א קניפ און שא. איטליכער האט גע־
וועהנטליך געהאט זיינעם אויף צוקריגען זיך. הערשעלס צולהכעיס'ניק איז געוועזן
חנה־לעמיל. זייא זיינען געוועזן פייער און וואסער, צווייא נישט קיין גלייכע מענשען.
חנה־לעמיל האט געוואלט, וויא איין עלטערער ברודער, וואס אט באלד א חתן־בחוריל
לעהרען דעם יונגערען דרך־ארץ. עס האט איהם געברענט, פאר וואס דער טאטע
זעצט שבת ביים טיש הערשעלין נאהענט לעבין זיך און שמעלצט זיך נאר הערענדיג
וויא ער טערעלייקעט „כל־מקדש". און האלט איהם אונטער אין דיא זמירות אויף
א דין־קוויטשינג קול'כין. ער פלעגט דעריבער אלץ קריכען צום טאטען אויף הער־
שעלין מיט מסירות, בכדי צופארמיאוסין איהם אין זיינע אוינען, און שטיקערהייט
צווישען זיך פלעגט ער נאכקרימען הערשעלין וויא ער טערעלייקעט, ארייגשטע־
קען דערבייא א פינגער אין גערגעלע, שאקלען דאס קעפיל און אנגעבלאזען זיך וויא
איין אינדיק. הערשעלע פלעגט זידען וויא א קעסיל. ארויסשטעקען דאס צינגעל
און מיט אויפגעשטעלטע קולעקליך מאכען אין איין כעס: פוקע זיך, חנקע־
לעמילדריג! אבער אלץ שטיל. מען זאל נישט הערען.

אין שטוב איז הערשעלע געוועזן וויא א שטארק אנגעבלאזען פאחיריל, זיך
איינגעהאלטען, קיין פארע זאל מען פון איהם נישט הערען, אקענען־זשע אבער
אין דרויסען האט דאס פאחיריל געלאפנעט און ס'איז ארוים פרייא אלסדינג, וואס
אינווענינ אין איהם האט זיך געשטיקט. דארט איז ער געוועזן א פייער, א שפירט,
איין קונדעס אין דער וועלט. ער האט זיך איבערגעשלאגען מיט אלע יונגליך און
ארויסגעוויזען זיין גרויס בריח'שאפט. אין שטיינער ווארפען, חאפען א ציג פאר
דיא הערנער און זעטצען זיך אויף איהר רייטענדיג, אנגעהמען פכוצלים דעם

ש

קאַבצאַנסקער קהל'שען צאַפּ פאַר דער באָרד און אויסרייסען איהם א פולען הויפען האָר, שטעלען חתן־כלה אונטער דער חופה מיט שפּילקעס, נאָכלויפען א משוגענעם אויף דער גאַס, אונטערהאַפּען זיך הינטער א וואָגען, בשעת פאָהרענדיג געשווינד, דערצו איז ער געווען איין בריה טאַקי. ווייסע־חברה האט דעריבער פון איהם שטאַרק געהאַלטען און איהם מכבד געווען מיט כהן אין אלע קונדייסקע זאַכען. אין דיא מלחמות צווישען דיא קונדסים, איז ער געווען דער גענעראַל, מיט עפּיס א פּאַפּירין שאַרמיטצעל פון א בשמים־קרעמיל אויפ'ן קאָפּ, אַרומגעשטעקט מיט פעדערען. דיא גבורות און דאס גאַנצע גרויסקייט זיינס איז בעשטאַנען אין פיטשקען, וואס ער האט געהייסען איטליכען מקיים פּסק זיין, גלאַט אַזוי־זיך פון זיין כבוד וועגען און אַז דער גענעראַל, הערשעלע לייזער־יאַנקילס, האט בעפוילען—איז מחויב געווען איטליכער, פון דעם קליינסטען ביז דעם עלטסטען, באַלד צו פאַרגען. בשעת פרידען, נישט קיין מלחמה צייט, פלעגט אונזער הערשעלע מיט דעם גאַנצען פעקיל יונגליך זיך אָפּגעגעבען מיט אנדערע געשעפטען, און געשעפטען זיינען געווען זעהר פיעל, ברוך־השם, אין איטליכער צייט. זומער ביי טאָג פלעגט ער פיהרען ווייסע חברה באָדען זיך אין קאבצאנסקער טייך—א גרויסער רינשטאָק מיט א פאַר־שימעלטער בלאָטע ביים ברעג, וואו שטאָדט־חזרים זיינען געלעגען איינגעזונקען טיעף ביז איבער דיא אויערען, אַרויסשטעקענדיג נאָר דאס פּיסקעל. דער גאַנג אַהין איז געווען לעבעדיג־רעשיג, טאַקי וויא מען זאָגט, בענראַנדע, נישט אויסגעלאָזען איין זאַך אויפ'ן וועג, מען זאָל עס נישט בעריהרען. יונגע גענזעליך צולויפען זיך, אונטערפליהענדיג אביסיל מיט דיא קליינע, נאָך נישט גוט בעפעדערטע פליגעליך; דער גאַנער סאָפּעט, סמאָרעט מיט דיא נעזליכער. אויסקרימענדיג דעם האלז וויא א שלשלת. דאס קעלביל דאָרט איז זיך מטריח אויפצושטעהן פונ'ם גראָז, שטעלט אויס א פּאָר אויגען, רוקט זיך אויף עטליכע טריט אָפּ, וואַרפענדיג מיט'ן קאָפּ און אָנביינענדיג דעם שטערען צו דער ערד, פאַררייסט דערנאָך דעם ווידיל און אַוועק, צוועק... חברה שפּילעט זיך אָפּ, קנעפּעלט זיך אָפּ, נאָך געהענדיג, אין איילעניש, אַזוי אַז צוקומענדיג צום ברעג טייך פאַלט פון איטליכען דאס אָנטהאָ פּלוצים אַראָפּ — און פּוטץ אין וואסער אריין, בול־בול־בול! — צווישען מנחה און מעריב איז ווייסע חברה זיך צונייפגעקומען אויפ'ן יריד אין בית־מדרש, אין פּאָלעש דאָרט, איטליכער מיט זיין מין סחורה און מען האט געהאַנדעלט געשמאַק. איינער ביים א קרומען, אַלטען טשוואָק אויף א מעשינעם קנאָפּ אָהן איין אויערל. דער אנדערער טהוט א וויז א ניסעל, א שווישטש און עס געפינען זיך דאַרויף צוויא שטאַרקע קונים, מיט שטיקליך שפּינעל־גלאָז, פאַרצעלאַענע שערבליך פולע

ש

כעשענעס. יענער מיט א גרינער פאַטשערקע איז פאַרטיפט אין עסק מיט דעם חבר, וואס בעריהמט זיך מיט זיין נאָדעל־טעשיל און א צינערין אויער־לעפעלע. הערשעלע אונזערער איז דאס געווען דער שאַטצער און געחאַפּט פון אויבען פאַר זיין מיה. געוועהנטליך לאָזט זיך דער יריד אויס מיט א קריג: קיינער איז נישט צופריעדען, איטליכער טענה'ט, ער האט זיך מיאוס אָפּגענאַרט. עס האלט שוין ביים פאַטשען זיך; עפּיס א קונדס, מיט א פריש גענזען געדערגלע טרומייטערט־צו, א טאַראַראַם, א געפילדער, ביז דער שמש לויפט אין איין כעס אַרויס מיט א היק: שקצים! און חברה צולויפט זיך וויא דיא מייז, איטליכער אין זיין ווינקעלע. חנוכה־צייט האט געפלאַקערט דאס געשעפט מיט דריידליך, פּורים־צייט — מיט מאַטעריאל אויף המן־קלעפּליך, שבועות־צייט—מיט אויסגעבלאָזענע אייער, צומאַכען פייגעליך. הכלל איטליכער יום־טוב מיט זיין מין סחורה... צייט אויף צו האַנדלען איז, ברוך־השם, געווען גענוג, ווייל דער מלמד פון דער תלמוד־תורה, וואו אונזער הערשעלע האט געלעהרענט, איז אַליין געווען שטענדיג פאַרנומען מיט זעהר פיעל געשעפטען, אָהן עין־הרע. ער איז געווען א שטיקעל שדכן, פול געווען אויף אלע חתונות, בריתין און לויות, געווען א בעשטענדיגער עדות אויף גטין. חוץ דעם האט ער בעדאַרפט אָפּשפּרעכען עין־הרע'ס, איבערקוקען מזוזות און פון אלע מלאכות זיך אָפּרייסען צייט דאָנערשטיג און פרייטיג מיט א פּושקעלע אין דיא הייזער אַרומצוגעהען. נאָר דעם שבח מעג מען איהם נאָכזאָגען, אַז דיא שעה צייט, וועלכע ער האט זיך גע־נומען צום קנעלען, האט ער געאַרבייט געשמאַק מיט אלע כחים. דיא דאָזיגע קורצע צייט איז איהם גאַנץ גענוג געווען אויף איבערצושמייסען אלע קינדער און ס'איז איהם נאָך איבערגעבליבען עטליכע לוידיגע מינוט צייט אויך. אויף צרשפּאָרען זיך מיט'ן קאָפּ צום טיש, אביסיל זיך אויסצורוהען, אָדער קראַטצען דיא באָרד, קרעכצען, געניצען וכדומה אַזעלכע מלאכות. אויף הערשעלין פלעגט ער זאָגען: הערשעלע איז א גרויסער קונדעס, אָבער א וואויל יונגעל מיט א גוט קעפּיל. דיא מאַמע פלעגט, הערענדיג אַזוינס, זיך דערמאָהנען אין איהר חלום, וויא גדליה־הערש, עליו השלום, האט ווייזענדיג אויפ'ן קינד געזאָגט: „ער וועט זיין א גוט שטיקעל ארבייט, א שאַרפע נאָדעל מיט א שפּיצעכדיג קעפּיל" און פאַר נחת זיך געשמאָלצען. דער טאַטע־זשע אָקענען, אויסהערענדיג אויף איהם מסירות, וויא ער איז פאַרשייט, פלעגט מאַכען געוועהנטליך מיט א שטעכווערטיל: י ע נ ע ט ס נאָמען מיט י ע נ ע ט ס נאַטור, עס זאָל פעהלען א האָר! י ע נ ע ר, עליו השלום, האט זיין גאַנץ לעבען זיך געפּאָרעט מיט לעבער און ד ע ר היינט איז אויך פול אין אלע לעבער. ער פּאָרעט זיך אויך און מאַכט נאָך לעבער... דאס איז

נעגען אַנצוהערעניש אַקעגען יענער מעשה, וואס מיט הערשעלין איז זיך פאַרלויפען אַזוי וויא ווייטער וועט שטעהען.

ח.

ויהי היום און ס׳איז געווען א מאל, איז אין קאַבצאַנסק א גרויס וואונדער געשעהן. פלוצים, מען ווייסט נישט וויא און וויא אַרום, איז פון ערגיץ א דאָקטאָר מיט אמאל אָנגעקומען, עפ׳ס אַזוי וויא פונ׳ם הימעל אַראָפּגעפאַלען. יודען בכלל, אַז דערהערען נאָר א דאָקטאָר, רופט זיך זייא אלע קראַנקהייטען אָפּ און דערפיהלען איטליכער זיינע וועהטיגען. בימי ירחמיאל הרופא, פאַר אונזער ירחמיאל דעם רופא, חונתו יאחנע הרופאת, און זיין ווייב יאחנע דיא רופא׳טע, איז אין קאַבצאַנסק שטענדיג געווען מיט חסד. בייא יודען האבען דיא קראַנקהייטען געבורטשעט אינוועניג און מען האט זיך געמאַכט נישט וויסענדיג, דער רופא האט געטהאָן זיינס, גענעבען ראַטונקעס: גענאַלט, געשווירען, געשטעלט באַנקעס, פיאַווקעס, נעראַזט צו דער אָדער, געצאַפּט בלוט פון דיא מאַנסבלין, און דיא רופא׳טע פון איהר זייט האט געטהאָן איהרס, געצאַפּט בלוט בייא דיא ווייבער. מען איז פאַרשלאַפט געוואָרען און געשטאָרבען אָהן חכמות, אָהן גרויסע דולעניש. גאַרנישט, מען האט זיך פּכוצלים געלייגט און פּלוצלים צוגעמאַכט איין אויג, נישט בעדאַרפען דווקא האבען דערצו פריהער רעצעפּטען און אַפּטייקען... זיבעציג יאָהר—אַזוי איז שוין אין דער וועלט געשטעלט — קומט דאָך א מענשען צו לעבען, דארויף איז דאָך דאָ בפירוש א פסוק אין תהלים, וואס אַפּיקורסים אפילו קענען עס אויך נישט אָפּלייקענען, אַי וואס, מען שטאַרבט פריהער פאַר דער צייט, דרינען איז נישט שולדיג קיינער, נישט ירחמיאל דער רופא מיט זיין קליפּערנעציינ, נישט יאחנע דיא רופא׳טע מיט איהר קליפּערנעציינ און אויך נישט דער פסוק לחבדיל, שולדיג אין גאַנצען זיינען דיא חטאים... דיא חטאים אין שטעדטיל. דעם, יענעם האט זיך פאַרגלוסט, וואס מען טאָהר נישט... און דארויף איז דאָך דאָ א רב, זאָל גע־זונט זיין, מיט א סאָמיסיע שיינע יודען, דיא זאָך אָנצושמעקען און אַרויסצופיהרען עס וויא בוימיל אויפ׳ן וואַסער. אַזוי האט זיך עס געפיהרט און פיהרט זיך אויף צוּא שטיינער שטענדיג, נאָר מיט דעם דאָקטאָרס וויזגעבען זיך אין קאַבצאַנסק האט וויא קראַפּעוויץ נאָך דעם ערשטען זומער־רעגען, אַרויסגעשפּראָצט מיט א מאל שלאַפקייטען אלערלייא, אָהן א צאָהל: ספּאַזמעס, בויכוועהטיג, שטעכעניש אין דיא קריעזשעס, שפּאַרעניש אונטערן לעפעלע, קוועטשעניש, בייסעניש, מכות,

געשווירען—און אונזער יודישע קראַנקהייט, מערידין, איז פון דער פאַרבאָרגע־ניש אַרויס גאַנץ אָפען, זיך ענפּלעקט, וויא עס געהער צו זיין, מיט אלע פּישטשעווקעס... נישט געווען איין יוד א גאַנצער, אָהן א חסרון. יונג און אלט זיינען צום דאָקטאָר געלאָפען אויסלאַטען און פאַרריכטען אביסיל דאס געזונד. קליינע קינדער מיט גרויסע בייכליך און דינע פיסליך האבען מאַמעס אויף דיא הענד געטראָגען און צו איהם געלאָפען. גאַנץ קאַבצאַנסק, וויא עס וועיזט זיך אַרויס, איז איין בקור חולים, אלע זיינען צובראָכען. נאָך דער לעבעדיג־ר ווייסט, מיט וואס עס וואָלט זיך אויסגעלאָזט, ווען דער דאָקטאָר זאָל נישט געווען אַזוי פּלוצלים, וויא ער האט זיך בעוויזען, אַזוי פּלוצלים אויך פאַרשווינדען. יודען פאַרגעסען זיך ווידער דיא וועהטיגען, הערען זיך נישט צו, שלעפּען זיך אַרום, כל־זמן עס דיענען זייא דיא פיס און לעבען, וויא דער שטייגער איז, מיט דעם אימפּעט... ירחמיאל דער רופא קריכט ווידער אַרויס, וויא דיא לבנה נאָכדעם אַז דיא זון פאַרגעהט, אַרבייט אויף אלע כלים און יודען — שטאַרבען מיט חסד...

הערשעלין אָבער איז דער דאָקטאָר פונ׳ם זינען נישט אַרויסגעגאַנגען. דיא גאַנצע מעשה איז איהם זעהר געפעלען. עס גלוסט זיך איהם ווערען א דאָקטאָר איהם נאָכצוטהאָן און צו מאַכען, וויא ער, דיא גאַנצע שפּיעל מיט דער ווייסער חברה. קינדער האבען, וויא דיא מאַלפּעס, ליעב נאָכצוטהאָן דיא גרויסע אין אלע זאַכען. וויא זאָגט מען עפּיס: קינדער קייען, וואס אַלטע שפּייען. ווייסע חברה קרוינען למזל אונזער הערשעלין פאַר א דאָקטאָר און דיא שפּיעל הויבט זיך אין א גוטער שעה אָן. הערשעלע ווערט אַליעב זיך, צוליעב זיין כבוד, א גוטער און זאָרגט זיך קלאָמפּערשט פאַר זיינע חברים׳ס געזונט, ווינשענדיג דערבייא טאַקי פונ׳ם גאַנצען האַרצען, אַ, קריינקען זאָלען זייא, רבוני של עולם! און בעדאַרפען צו זיין הילף אָנקומען...

פרייטיג איינמאל אין דער פריה, אַז דער מאַמען איז מיט בויכוועהטיג אָנ־געקומען צונעהמען אין קלייטיל אויף באָרג פעפער, צימערינג און מעהל אויף שבת, לאַקחענט אונזער הערשעלע שטילערהייט אַראָפּ צו ביסליך פון דיא דאָזיגע זאַכען און אַוועק שאַ, קיטש אַהין, אויפ׳ן פרייען גראָז, אויפ׳ן ליידיגען פלאַטץ הינטער דער שטוב. ער זיצט זיך דאָרט לעבין פּליוט, פאַר איהם שטעהט א קליין פּאַפּירן קעסטעלע, וואס קאָסט איהם דרייא קנעפּליך מיט א יערכען בייטעלע א צונאָב דערצו. אין קעסטעלע געפינען זיך עטליכע קליינע פלעשעליך, פאַר וועלכע א חבר זיינער האט בייא איהם גענומען א נוס, א צווילינג, וואס האַלטענדיג איהם אין טיל

בייא דעם ניס־שפּילען איז ער איהם שטאַרק מזל'דיג געווען אויף אָפּצודאַצען דיא קינדער, אויך א גרויסען זשוק מיט לאַנגע הערנער, געהאַנגען צוגעבונדען אויף א לאַנגער פעדישער סטרונע. און בשעת דיא מאַמע פּאָרעט זיך אין שטוב דאָרט, ברעכט נעביך זיך דעם קאָפּ, וויא ס'איז פונ'ם ביסיל מאַטעריאַלין עפּיס צו מאַכען, פּאָרעט זיך אויך איהר זונדיל דאָ מיט דעם אראָפּגעלאַקחענטען פּעפּער, ציטערינג, מעהל און שאָר ירקות, צו מאַכען דערפון רפואות, ווערעליך, טראָפּענס אין דיא פלעשעליך. פּאַרטיג מיט דיא רפואות טראַכט ער בייא זיך: אצינד וואו נעהמט מען עפּיס א קראַנקען, טאַקי מיט א גוטער אמת'ר מכה, צו בעווייזען דיא גרויסע קונץ אין דאָקטאָריע? און וויא ער זיצט זיך אזוי און טראַכט, דערזעהט ער פון רערווייטענס, וויא משה־יאַסי, א פאַרוואָהרלאָזטער יתום, א נאַקעטער, א באָרפיסער, פאָהרט אויף א שטעקען רייטענדיג און ארבייט נעביך פאר אלע גאָר א שרעק: פאר דעם פוהרמאַן, אויך פאר דעם פערדיל און אויך פאר דעם וואָגען. ער שמייסט דעם שטעקען, אָנטרייבענדיג איהם מיט א געשרייא: וויאָ, וויאָ! ער הייבט פיסליך, פוצט אויס דאס בייכיל, פאַרוואָרפענדיג אָהינטער דאס קעפּיל, הירזשעט וויא א פערד, שפּרינגט האָץ־האָץ און לויפט גאַלאָפּ; ער פּויקט מיט דער האַנד אויף דיא אָנגעפּוישטע באַקען. פון דער זייט א קלאַפּ, פון יענער זייט א קלאַפּ, חריפּעט, סקריפּעט און מאַכט אויף, אלערלייא משונה קולות: טראַ־טראַם־טראַראַראַם! חואי־חיפּ־סיפּ! וויא א קלאַפּערייא און א סקריפּ פון רעדער. ער יאָגט לעבעדיג, קנאַקענדיג־טשאַקענדיג, פייפענדיג גלייך צו הערשעלין און, צו־קומענדיג נאָהענט, טהוט ער א הירזשע, דערנאָך א געשרייא: טפּררוא! אויס־לאָזענדיג מיט א צעהנגאָרענדיגען חחח איפּ־סיפּ און שפּרינגט אראָפּ פונ'ם שטעקען.

אונזער הערשעלי פאַלט אויף א המצאה בייא משה־יאַסי'ס אָנקומען און נישט לאַנג געטראַכט, מאַכט ער צו איהם אויף קונדעס־לשון אזוי:

— סויסע־סאַסי, משה־יאַסי, סוא־סילסט, דוא־ווילסט, סאָן־סראַנק זייך קראַנק?

— סיין, ניין! ענטפערט משה־יאַסי אָפּ, אויך אויף דעם אייגענעם לשון טאַקי, סאָל־סאָט, זאָל גאָט, סיטען־היטען.

— זאָג יא, נאַרעלע. טאַקי נאָר אָהן קאַטאָוועס. גענוג דייטש! מאַכט הערשעלע, לאָמיר ריידען פּראָסט יודיש. זאָג־זשע יא, נאַרעלע. וואס קען דיך עס אַרען? דוא זייא קראַנק און איך וועל דיר געבען רפואות... נוא דוא ווילסט?

— איך וויל, הערשעלע, איך וויל בעסער עסען.

— עסען? . . . עסען, משה־יאָסילע, האב איך נישט, נאָר צוזאָגען אויף שפּעטער אמאל, יא, זאָג איך צו. נא דיר מיין האַנד תקיעת־כף. נוא, וועסט־דוא שוין זיין קראַנק, נאַרעלע?

— איך בין דאָך אָבער געזונט, הערשעלע!

— נישקשה, נאַרעלע, איך וועל דיך מאַכען קראַנק. איך וועל דיר טהאָן א דראַפּעלע, א קליין דראַפּעלע אונטען אויפ'ן פוס. זעהסט־דוא אָט מיט דעם טשוואָק. אזוי רעדט הערשעלע אין דעם חבר און נעהמט פון דער פּליודערען־קע־שענע ארויס א פאַרזשאַווערטען טשוואָק.

— עס וועט דאָך אָבער וועה טהאָן, הערשעלע!

— נאָר א קליין דראַפּעלע, משה־יאָסינאָ, וויא איך בין א יוד! עס וועט וועה טהאָן א ווילע און באַלד טאַקי אויפהערען. איך וועל דאָך דיר היילען, איך מיין דאָך דיין טובה. וואס דען? דיין טובה, נאַרעלע, מיין איך דאָך... און דוא ווילסט עס נישט פאַרשטעהען.

— ניב־זשע מיר, אויב יא אזוי, באַלד טאַקי עסען. אי, בין איך הונגעריג, הערשעלע!

— א נעראַם אביסיל! מאַכט הערשעלע, אָנברוגז'ענדיג זיך קלאָמפּערשט, נעה דיר, נעה! איך וויל איהם היילען, טהאָן א טובה, און ער עסען! פרעסען! . . .

אויף דעם דאָזיגען שמיעס קומען אָן עטליכע ווייסע־חברה־ניקעס, זייא קוועלען נאר אָן פון הערשעלעס אַפּטייקעל און פון דעם איינפאַל זיינעם. נעהמען זיך שטאַרק צו משה־יאָסין, איינצושמיעסען איהם מיט גוטע רייד: משה־יאָסינאָ, דוא נאַרעלע איינער! אבי מען מאַכט דיך נאָר קראַנק, וועט מען דיר דערנאָך, נישקשה, שוין אונטעררוקען עפּיס קייען. דוא פאַרשטעהסט? . . . איטליכער גיט איהם דיא האַנד תקיעת־כף, איבערשלאָגענדיג מיט א ציצה. משה־אָסי קוקט איבער דיא ציצה, אויב זיא איז נישט חלילה קיין פּסול'דיגע און אז ער זעהט, זיא איז כשר, דיא אלע אכט פעדים מיט דיא פיער קניפּליך זיינען וויא געהעריג איז, רופט ער זיך אָן, אויפשטעלענדיג א פינגער לעבין דער נאָז, מיט א התראָה: געדיינקט־זשע, קינדער! אויב נישט, וועט אייך גאָט שטראָפען. זאָגט אָמן!

משה־יאָסי שטרעקט אויס, אין א גוטער שעה, דעם פוס, דיא יונגליך האַלטען איהם גוט פון ביידע זייטען און הערשעלע נעהמט זיך צו דער פּיאַטע זיינער

מיט דעם טשוואָק. פריהער מאכט ער איהם פּאמעליך א קליין־דראָפּעלע, משה־יאָסי פארבייסט דיא ליפּען און שווייגט; דערנאָך נעהמט ער איהם אריין אביסיל טיעפער מיט'ן טשוואָק, משה־יאָסי מאכט: אָר־אַר־אַי! — חברה טרייסט איהם: נישקשה, לאָז זיך נארעלע, לאָז! מען וויל דאָך דיר געבען א רפואה... הערשעלע איז נישט פויל און שטופּט דעם טשוואָק אריין נאָך ווייטער, עס רינט בלוט, משה־יאָסי רייסט זיך פון דיא יונגליכס הענד און שרייעט: געוואַלד!

— שאַ, שאַ, סויסע־סאָסי, משה־יאָסי! נעהמט איהם אונזער הערשעלע איין אויף קונדעס־דייטש מיט א פרעהליך הארץ. ס'־סאַקע, דיא מכה דיר, האב איך שוין געמאכט. אצינד בעקוסטט־דוא פון מיר סרועה, א רפואה.

הערשעלע נעהמט א פלעשעלע און גיסט זיינע טראָפּענס אויף משה־יאָסי'ס פרישער וואונד. ער פארקרימט זיך נעביך א שרעק, שרייעט: עס ברענט, געוואלד עס ברענט! נישט מיט זיין קול.

משה־יאָסי, האט טאקי נעהאט רעכט, געוואוסט נעביך וואס ער שרייעט. דיא טראָפּענס זיינען געווען צו שטארק פעפערדיג און געברענט וויא פייער דאס רויע פלייש איהם אין דער בלוטיגער מכה. ער האט געצאַפּעלט, געקרעכצט און זיך פארנאַגנען וויינענדיג פאר גרויס וועהטיג. דיא קונדסים האבען געחאַפּט א ציטער און זיך צולאָפען. הערשעלע איז אויך אנטלאָפען אביסיל אין דער זייט און זיך געשטעלט קוקען פון דאָרט אויף זיין חולה. א היבשע צייט האט ער נעביך זיך געוואלגערט אויף דער ערד, שרייענדיג אלץ אין איין קול: עס ברענט, ברענט! דערנאָך איז ער וויא־ס'איז אויפגעשטאַנען און האט מיט א יאָמער, א קלאָג זיך געלאָזט געהען זיין וועג, הינקענדיג שטארק אויף דעם רעכטען פוס. געקומען איז ער געזונט און אוועקגעגאַנגען קראַנק. ער איז געקומען הונגעריג, נאָר לעבעדיג, פרעהליך, הנאה האבענדיג פון דער ליכטיגער וועלט, פון'ם שיינעם פריהמאָרגען— און האט, פאר גרויס גוטסקייט צו איהם, בעקומען א מכה!...

משה־יאָסי איז אוועקגעלעגען א היבשע צייט מיט א פוס געשוואָלען וויא א בארג און אויסגעקריינקט דיא טובה הערשעלעס. אז דיא דאָזיגע מעשה איז אָנגע־קומען צום טאטען דורך חנה־לעמיל, אלסדינג מיט איטליכס פּיטצעלע, האט ער איהם גוט מכבד געווען, אז ער זאָל געדיינקען און וויא א טאטע דעם זוהן געזאָגט מוסר אזוי:

— שקאָץ איינער! טובות וויכסט־דוא טהאָן? מאַך בעסער יענעם נישט קראַנק און פארשפּאָר, שקאָץ איינער, דערנאָך איהם צו היילען, צו טהאָן איהם

טובות. ווארט נאָר ווארט, דוא ועסט בייא מיר האבען טובות! א צעהנטען ועסט־דוא פארזאָגען...

— בין איך דען איינער? טענה'ט דער זוהן וויינענדיג און וויל דיא שולד ארויפליינען אויף אנדערע. פאר וואס טענען יענע... יענע?

— שאַ, שקאָץ! טהוט דער טאַטע בייז א היק. יענע זיינען אויך אזוינע שקצים וויא דוא. דוא הערסט, הערשיל! מען איז מוחל דיר און דיין גלייכען אייערע שיינע טובות!...

„מיט טרעהרען אין דיא אויגען — אזוי לאָזט אויס דער מחבר פון'ם „וויינש־פינגעריל" זיין ברייטען שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין אין זיינע כתבים — מיט טרעהרען אין דיא אויגען און מיט א הארץ פארקלעהמט פון חרטה שרייב איך אצינד דיא דאָזיגע מעשה מיט דיר, משה־יאָסי! זייא מיר מוחל, ברודער! איך פיהל מיין שולדינקייט אקעגען דיר און זעהר אָפּט, ווען עס קומט מיר אויס צוזעהען אזעלכע מעשיות אין דעם לעבען, דערמאָהן איך דיך מיט א קרעכץ: אָך, משה־יאָסי, משה־יאָסי!... איך דיינק מיט שרעק, אפשר, ברודער, פּאסירט עס מיט דיר נעביך אויך נאָך היינט, ערגיץ אין דער וועלט, יענע יונגעלשע מעשה, יענע מיאוסע תנועה — דיא מכה פאר דער רפואה... דיין געמאכטע מכה שוועבט מיר פאר דיא אויגען און עס רייסט מיר דאס הארץ אויף דיר, וויסטער, עלענטער ברודער, אויף דיר, מיין גוטער, אומגליקליכער, ליעבהארצעדיגער משה־יאָסי!..."

ז.

אָך, ווען נישט דאס עסען, ווען נישט דאס עסען וואָלט דאס לעבען אין קאבצאנסק פאר הערשעלען קינדוויים געווען זעהר א גליקליכס, וויא אין גן־עדן! צייט אויף צו שטיפען, ארומצוקויפען פרייא, האט ער געהאט, א שיינעם נאמען בייא ווייסע־חברה האט ער, ברוך השם, געהאט: עסקים אלערלייא האט ער, נישט צו פארזינדיגען, אויך געהאט. ער איז געווען א געגעראל, א סוחר, אלסדינג וואס איהר וויכט און וואס מאכט יונגליך איבער־גליקליך. נאָר איין קלייניגקייט — אָט דאס עסען, וואס דאס מענענדיל זיינס פלעגט מאָהנען עסען, דאס האט איהם נאָר צודרעהט, פארשטערט דיא שמחה. ס'איז געווען צייטען, ווען ער איז געקומען א היים הונגעריג נאָך אזוי פיעל מיה און אנטופען זיך נעביך, געחאכעשט עסען, חאָטש וואס ס'איז, פון יוצא ווענען — און גאָרנישט, נישטאָ קיין קעס! ער פלעגט

ווינען, זיך קראטצען, האלטענדיג ביידע הענטליך אין דיא האר פונ׳ם קאפ און שרייען, שרייען, ביז ער איז געבליעבען ליגען אהן כחות און אנשלאפען געווארען. שפעטער איז ער שוין מיט אזעלכע זאכען געוועהנט געווארען און, אז ער איז הונגעריג געוועזען, פלעגט ער מאכען מיט דיא ליפען און שווייגען. א רבין אויף שווייגען, אויף שטילערהייט ליידען, האט ער געהאט קיילע־ריקלין זיא איז געוועזען א שלאפע, בלייך וויא דיא וואנד, דער האלז געשוואלען, איין אויער פארליינט פארשטעקט מיט וואטע. זיא פלעגט געביך איבערטראגען איהר שמערץ, אויסקעלט, הונגער, זיצענדיג איינגענורעט אין א ווינקעל, וויא א שטילע טויב און קוקען מיט א פאר פארטראכטע, פייכטע אויגען, שא, שטיל, נאר וואס זיא פלעגט מיט א חארחלען שלינגען דיא סליונקע און דערבייא עפיס משונה זיך קריטען. דאס איז געוועזען א קריטען־זיך נישט מיט נאל, מיט בייזקייט אויף דיא גרויסע יסורים. ניין, דאס נוטסקייט איז איהר געלעגען אויף׳ן פנים, דאס קריטען־זיך האט בעטייט נאר פארקעהרט, זיא טהוט זיך געביך אן א כח, נישט ארויסצרווייזען דיא וועהטיגען מיט א הויכען זיפץ, ווען עס נים איהר אינוועניג א צופ, א קלעהם. און אזא איטליכער קרים איהרער האט אויסגעריסען בייא יענעם א שטיק הארץ . . . אזא רבי סען לעהרנען שכל, מאכען וויין, גוט און פרום א סך בעסער וויא אלע מוסר־ספרים, בעסער וויא יענע נארישע חכמים מיט זייערע עסינ־זויערע־לאקריץ־זיסע שטראף־רייד. אפילו וואסקע דער קאטער (איהר וויסט דאך וועמען מען מיינט... יענעם, דארט אין קרילאוו׳ס באסנע) א פרעסער, א נאשער, וואס דיא נשמה זיינע לינט איהם נאר צווישען דיא טעפ, אפילו איהם וואלט אזא רבי צוגומען—הלוואי ער זאל אזעלכען נאר האבען! — עס וואלט איהם פארגאנגען דער חשק צו סמעטענע און שטארק צופריעדען געוועזען חאטש מיט זויערמילך. הערשעלע איז געוועזען א פארשייט קינד, א לעבעדינס, א ריהרענדינס. קוים האט ער זיך געשטעלט אויף דיא פיסליך, א בליק געטאן אויף נאט׳ס וועלטעלע ארום איהם, איז דאס וועלטעלע איהם זעהר שיין געפעלען און חשק געהאט וויא א הינעלע צו שפרינגען, צו לעבען, נאר דאס לעבען האט איהם אנגעקוקט וויא א שטיף־מאמע מיט א בייז פנים: תרבית, יונגעלע! לאז זיך א קבצן נישט גלוסטען . . . דאס בייזע פינסטערע לעבען האט איהם אפגעשטעלט באלד טאקי ביים צופיהרען זיך דיא הענטליך; איהם נעגעבען צו פארשטעהען דעם טעם פון נויט, פון הונגער; איהם איינגעראמט א סוד, ווער, מישטעהנס־געזאגט, ער איז, פון וואנען, מישטעהנס־געזאגט, ער שטאמט, לויטער קבצן, לויטער אומגליק . . . און איהם געפרעגט דיא ערשטע קשיא:

חערשעלי, וואס איז מיט דיר אזוינס ־דיא שמחה?

הערשעלע׳ס יונענד איז פארגאנגען געשווינד, אפגעבליהט גיך און ער איז קינדוויים נאך געווארען א קליין יודעל: דערשלאגען, פארטראכט, מיט א פארזארגט פנים און אלע פאסטעמקעס פון א גרויסען, בעוויבטען יודען. עס האט איהם נאר נעפעהלט א בערדיל. דער יוד האט אין זיין ביסעל לעבען אויסצושטעהען אזוי פיעל מיני צרות און לייד, אז בלייבט איהם נישט קיין צייט פאר דער קינדהייט. זיא גיט נאר אויף א ווייל א שיין, וויא דיא זון אין א מיאוס׳ן ווינטער־טאג, און פארגעהט טאקי באלד אין א גרויסער לאנגער, פינסטערער חמארע. קוים קריכט דאס יונגעלע ארויס פון דיא וויקעליך און טהוט זיך א שפיעל, גיט מען איהם א האפ צום טייטעל . . .. מען שלעפט אויף איהם ארויף דעם יאך און וויא, וויא יודעלע! — אך, גלוסט זיך עס מיר אצינד חאטש פון דערווייטענס אנקוקען דעם יודען, וואס איז אויסגעוואקסען פון יענעם יודעל, וועלכען מיר איז בעשעהרט געוועזען צו זעהען א מאל! דענסטמאל איז ער נאך נישט אלט געוועזען קיין צווייא קאלעכדיגע יאהר. איך געדיינק נאך וויא היינט זיינע צווייא פאה׳קעליך, זיין יארמילקעלע, זיין שפענצעריל און לייבסערדאקיל. עס שטעהט מיר פאר דיא אויגען זיין בלייך, פינסטער פנימיל, וויא ער האט זיך ענטפלעקט פלוצלים פון א קליין אלקיריל, צר־שויבערט, איינגעטונקט אין פעדערען, פון דיא קישעליך א פנים, אויף וועלכע ער האט געשלאפען; וויא ער האט זיך פאמעליכען צוגערוקט אין שטוב צו דער מוטער, איהר זיך געזעצט אויפ׳ן שויס, מיט דיא כשר׳ע הענטעליך ארויסבעקומען איהר פונ׳ם בוזעם דיא ברוסט, נעמאכט אויף זיין זים לשון א ברכה — שהכל און נעזויגען . . . אמן! האב איך געענטפערט מיט כוונה, בעטראכטענדיג מיט גרויס נחת דאס זייגענדיגע קליינע יודעל, אויף דיא מאמע, געקוקט און נעזאגט:

אשריכם ישראל, אז וואויל איז אייך פאלק ישראל! . . .

מיט דיא קונדסים איז אונזער הערשעלע טאקי אליין געוועזען חבר, האט מיט זייא געשטיפט וויא פריהער, נאר דאס איז געוועזען איין אנדער מין שטיפען, שוין ערענסט, מיט בערעכנונג, דערבייא נישט א ריס צו טהאן דיא צעריסענע קאפאטע, נישט בלייבען חלילה שטעהען מיט א הוילען קאפ אהן א היטעל, נישט אויסצר־רייסען איינער ביים אנדערען א האר פון דער פאה, און מען האט אין דעם שפיעלען־זיך פארלאנגט, אליין נאכצוטהאן דיא גרויסע; מיט גרויסען צוריידען, מיט א גרויסען זיך אביסיל דורכגעהען, דאס איז געוועהנטליך בייא קינדערשע קליינע יודליך א כבוד, זעהר א גרויסער. — גרויסע געהען כסדר נאך דיא גראדען פון אונטען ארויף: א חתן־בחור, א בעל־הביתיל, א בעל־הבית, א קלי־קודש, פונ׳ם שמש ביז דעם רב, בעלי־מלאכות זיינען צווישען יודען נאר אנדער־

מיני גרויסע, עפּיס נישט אהער, נישט אהין, האבען געוועהנטליך אומגאנג מיט יונגליך, מאכען זיך עפּטערס נארעש מיט זייא און האבען בייא דיא אמת'ע גרויסע איין פּנים, וויא זייא, הייסען אויך חברה־לייט, שקצים, יונגא־טשעס, וויא זייא.

הערשעלע הייבט אָן צוטרייבען זיך ארום דיא גרויסע, צוקוקענדיג זיך צו זייערע גיינג און צוהערענדיג זיך צו זייער שמיעס. זאָלען צווייא יודען זיך שטעלען ערגיץ שמיסען, וואקסט לעבין זייא, וויא פון דער ערד, אויס הערשעלע, פאַרייסט דאס קעפּיל ארויף און האָרכט מיט א האלב אָפען מיילכען. זאָלען גרויסע עס אזוי־זיך אביסיל דורכגעהען, שלעפּט זיך זייא הערשעלע פּון הינטען נאך, וויא א קוה א קעלביל. א באָרד איז בייא הערשעלין נאר קיין קאַטאָוועס נישט, אין איטליכער באָרד שטעקט תורה און חכמה, א באָרד קען אלסדינג, וויים אלסדינג, וואס א באָרד זאָגט איז תורת לאָקשען. אז ער האט א מאל דערצעהלט יונגליך עפּיס אזוינס, וואס איז אויסגעקומען משונה ווילד, פּלעגט ער אויסלאָזען מיט דיא ווערטער: לאכט נישט, לאַכט נישט, דאס האט געזאָגט א יוד מיט א באָרד. און אקעגען אזא לינען מיט א וואָהרצייכען איז שוין נישט געווען, וואס צו טענה'ען.

„קינדוויים, אזוי זאָגט הערשעלע אין דיא כתבים, האב איך געמיינט, גרויסע זיינען עפּיס נאר א מין אנדער וועלט און קליינע זיינען פאר זיך א וועלט און דיא דאָזיגע ביידע וועלטען געהערען זיך איינע מיט דער אנדערער נישט אָן. נאָר שפּעטער, שפּעטער האב איך בעשיינפּערליך ארויסגעזועהען, אז ס'איז א גראָבער טעות. איין וועלט חלעבין, מיט איינע הנהגות, איינע חכמות און איינע חפצות, קליין און גרויס, יונג און אלט, וואס מאכט עס אויס? אלע זיינען יודישע קינדער. דער חילוק איז נאָר דאס: א קליין קינד טאָהר נישט און א גרויס קינד מעג. וואס בייא קינדער מיט בערד הייסט א חכמה, גוטסקייט און פרומ־קייט, דאס אייגענע טאקי בייא קינדער אָהן בערד רופט מען נארעשקייטען, שקאָצערייא, יונגעלשע זאכען...“

אונזער הערשעלע איז, ביים ווערען א קליין יודעל, געשטאנען מיט איין פוס צווישען דיא קליינע און מיט דער אנדערער צווישען דיא גרויסע יודישע קינדער. מיט יענעם פוס צווישען דיא חברים איז ער געשטאנען פעסט אויף דער ערד. קליינע יונגליך שפּיעלען זיך פּשוט דאָ אויף אונזער עולם, זיינען ביים שטיפען מיט דעם גאנצען קאָפּ ארייננעטהאָן אין אזעלכע זאכען, וואס שטעהען פאר דיא אויגען און מען טאפּט זייא אָן מיט דער האנד. יענער פוס אבער, וואס צווישען דיא

גרויסע, האט געפיהלט א מאל, וויא עס פארשווינדט אונטער איהם דיא ערד און בלייבט הייגען עפּיס וויא אין דער לופטען; גרויסע קינדער אז צושפּילען זיך, פליהען זייא אין הימעל אריין, פארקריכען שטיפענדיג העט, העט וויים, אזוי אז האפּט אזש אָן א שווינדעל... שטעהענדיג אזוי אויף משקולת, האט הערשעלע זיך צוגעהערט צו דיא גרויסע מיט ביידע אויערען. און ווען ער זאָל האבען אפילו נאך עטליכע פּאָר אויערען, וואָלט ער אלע טאקי געברויכט נאָר דערצו, ווייל זאכען אויף צו הערען איז געווען זעהר פּיעל. הערשעלע האט זיך אָנגעהערט בייא זייא מופתים און וואונדער נאר אָהן א צאָהל — מעשיות פון יענער וועלט, וואס אין גיהנום און אין גן־עדן טהוט זיך, מיט איטליכס פּיצעלע בעזונדער, גלייך וויא זייא וואָלטען ערשט פון דאָרט געקומען און אלסדינג געזעהען אליין מיט איינענע אויגען; מעשיות פון גלגולים, פון מתים, וואס געהען ארום אויפ'ן עולם־התועה; מעשיות פון דיא נוטע... און נישט נוטע; מעשיות פון מלאכים און אליהו הנביא, נאָט'ס משולחים, וואס וואנדרעווען אויס, וואו דיא וועלט האט איין עק און זיינען פול אין איטליכס ווינקעלע. דערבייא איז דערצעהלט געוואָרען א וואונדער שיינע מעשה, וואס האט זיך א מאל, א מאל געטראָפען טאקי דאָ, אין קאַבצאנסק, מיט וועלכער עס האט געקלונגען און עס קלינגט נאך עד היום דיא וועלט. דיא מעשה איז אזוי געווען:

ז.

בימי רבי שמעלקע, אין דער צייט ר' שמעלקעס, איין עלטער זיידע פון אונזער עושר, ר' יודעל קאַבצאנסקער, האט זיך איינמאל אונטער א פּורים אין א שלעכטער איינגער צייט גאנץ קאַבצאנסק אוועקגעלאָזט קיין גלופּסק. איבערגעבליבען פון דיא אלע מאַנסבילין איז נאָר ר' שמעלקע אליין. ר' יודעלס עלטער זיידע ר' שמעלקע, זכרונו לברכה, א גוטער, א פרומער, מיט דעם פינטעלע יוד, פון דעם אלטענס חסידים, איז געווען, נישט פאר קיין יודען געדאכט, א בעזדיעטניס. דיא אלע מיטעל, וואס ער האט איבערגעטהאָן צו האבען חאָטש איין קינד, א קדיש, האבען נישט געהאָלפען. ער האט לסוף אוועקגעליינט דעם בעל־שם, דעם מאָטער מיט דער מאָטערען להבדיל און זיך גענומען צו דיענען גאָט, וואס דיענען הייסט, מיט א ברען, נישט אויסצושפּאנען זיך אויף א רגע פון'ם יודישקייט. מילא אז קאַבצאנסק האט זיך דאָ אוועקגעלאָזט, איז ר' שמעלקע געבליבען געפּלעפּט: סטייטש, פּורים זאָל ער נישט דאווגען און לייענען דיא

דער שפּאָלער זיידע

מגילה מיט א מנין יודען! און וועמען וועט ער שיקען „משלוח מנות“? און מיט וועמען וועט ער מאכען א כוסה, וויא נאָט האט געבאָטען? און וויא ער זיצט זיך דאָ אזוי אין איינע צרות, אסתר־תענית, צווישען טאָג און נאכט, אָהן א קאָפּ, עפּענט זיך פּלוצלים דיא טהיר און עס קומען אריין ניין פּאַרשוינען. דרייא נרייד גרויע אין ראצעמאָרענע זיפּעצעס, איינער עפּיס אין א מין חאלאט מיט טראָלדען, דיא באָרד צוקאָשטעט און אויפ׳ן קאָפּ א הויכער, שפּיצאסטער ספּאָדיק. נאך איינער אין א מין סוויטקע, אָדער א טשומערקע, מיט א לעדערנעם בייגארטעל, דאס פּנים בעוואקסען מיט א וואלד האָר. און נאך איינער עפּיס אזוי וויא פּאר־שלאָפען מיט א גראָבער רויטער נאָז, פול אָנגעזועצט מיט בלאָטערען, ווייספּערליך, און האט נישט געקענט איינשטעהען אויף דיא פיס. דיא איבעריגע דרייא פּאר־שוינען זיינען געווען אָנגעטהאָן עפּיס טערקיש, פּאָרענט ברוסט־טיכליך מיט פליטערליך, הינטען קורצע פּארטיכליך, נישט וויא מאנסבילין, נישט וויא ווייבער. ביים אריינקומען האבען זייא געקושט דיא מזוזה, מיט א געשרייא: א גוטען־אָווענט! א גוט יום־טוב, רבי שמעלקע! — ר׳ שמעלקע געהט זייא אקעגען און נים איטליכען פון דיא פּארשוינען א ברייטען שלום־עליכם, מיט א פרעגע, וויא דער שטיינער איז, פון וואנען פאָהרען עס יודען? יענע יודען וויא דיא טערקען האט ער אָנגענומען פאר ירושלמים און דעריבער האט ער זייא געמאכט גאר א גרויסען ברוך־הבאָ, טראכטענדיג בייא זיך: וואוילע געסט חלעבין! פון זייא וועט מען עס אָנהערען זיך אביסיל פון דער „מערת המכפלה“, פון דער מוטער רחל׳ס קבר און אפשר וועט מען בייא זייא קענען קויפען א זעקעלע ארץ־ישראל ערד, אויף צו בעשיטען זיך נאכ׳ן טויט, ווערעם זאָלען נישט עסען.

— ר׳ שמעלקע! זאָגט דיא טשומערקע, דיא סוחרים מיינע פרענען, אויב ס׳איז מעגליך בייא אייך צו האלטען פּורים. זייא וועלען אייך גוט בעצאָהלען.

— חלילה! ענטפערט ר׳ שמעלקע, געלד, בשום אופן נישט. זעהר אָנגע־לייגטע געסט, חלעבין! מיין לוין וועט שוין זיין דאס, וואס איך וועל מיט אזעלכע טהייערע אורחים אָפּרעכטען דיא סעודה גאנץ פרעהליך, יודעשליך. וויין און נאך אנדערע משקה: ווישניק, מאלינים, האב איך גענוג. פאר נויט וועט מען קענען געהמען א פּאָר פלעשליך פונ׳ם פסח׳דיגען. און איהר, ר׳ יוד, טהוט ער א זאָג צו ... עם אין דער טשומערקע, איהר זענט דאך א בעל־הענכה און וועט זיך מסתמא פון א גוטען טרינק בראנפען נישט אָפּזאָגען. בראנפין האב איך גאר אין ... ענטיס.

— בראנפין!... וואס בראנפין?... רופט זיך אָפּ יענער מיט דער רויטער נאָז, אונטערקומענדיג נעהנטער. אויף בראנפין בין איך א מבין, איינער טאקי אין דער וועלט.

— זעהר אָנגעלייגט! דאס האב איך אין אייער פּנים ארויסגעזעהן טאקי באלד, זאָגט ר׳ שמעלקע צו דער רויטער נאָז. איהר זענט מיר זעהר קענטליך... זענט איהר נישט יענער ברענענדינער חסיד, מיט וועלכען מיר האבען א מאל אין איינעם יום־טוב געהאלטען ביים אכטען, זאָל מאריך ימים זיין? יא, איהר זענט אויף בראנפין א מבין, א גרויסער מבין, וויא איך בין א יוד!... איהר פארשטעהט דאָך מיך, וואס מיט דעם וואָרט „מ ב י ן“ איך מיין. דעם ע נ י ן פון בראנפין, וואָהין דאס געהט . . . דער ברען, וואס דרינגען שטעקט, נישט גלאט פּשוט אזוי זיך... דאס פארשטעהען נאָר מיר, אזעלכע וויא איהר, ברענענדינע, פייערדינע יודען . . .

ר׳ שמעלקע האט געפיהרט זיינע געסט אין שול אריין און מען האט דאָרט געדאַווענט מעריב. איינער פון דיא אלטעטשקע האט געלייענט דיא מגילה מיט א זיס קול, גאר מחיה. ביים לייענען: וויא המן הרשע איז דערהויכט געוואָרען, וויא איהם גלוסט זיך דורך פאלשע מסירות און בלבולים אויסהרג׳ענען אלע יודען, איז דער שפּיצאסטער ספּאָדיק אונטערגעשפּרונגען און פאר כעס געמאכט אזא קולאק, אז ר׳ שמעלקע איז פארציטערט געוואָרען. ער האט א חאפּ געטהאָן געשווינד דאָרט א שטעקען פון דיא לאנגע חופה־שטעקענס און דערמיט מיט דעם גאנצען כח געשלאָגען המן הרשע איבער דיא טרעפּליך פונ׳ם בעל־מימר, איהם דעם טויט געמאכט, און אז צום סוף האט געהאלטען אין דער מגילה בייא המ׳ס מפּלה, האט דער ספּאָדיק געשיינט, געלויכטען, געשפּרונגען און געטאנצט פאר שמחה. דיא אלטעטשקע האבען זיך אונטערגעהעטשקעט און געזונגען „ש ו ש נ ת י ע ק ב“ מיט א זיס ניגונדיל. דיא נאָז מיט ווייספּערליך האט זיך נישט געקענט איינ־האלטען און א זאָג געטהאָן: וואס טויג מיר דיא מעשיות, איך וואָלט פון אלע שמחות שוין געוואָלט דערלעבען נעהמען אביסיל בראנפין, טאקי דאָ באלד אויפ׳ן אָרט. — דאָ האט זיך אויך צוהיצט אונזער ר׳ שמעלקע, איז געשווינד צוגעלאָפען צום שמש שאפקעלע, ארויסדערטאפּט פון דאָרט א פלעשיל בראנפין, שליש, מיט עטליכע קעלישקעליך און געמאכט מיט דיא פּארשוינען לחיים. דער שמש אליין איז דענסטמאָל נישט געווען, ווארום אין דעם כתב מיט איהם איז געשטאנען בפירוש ארייגעשריבען א פונקט, אז חנוכה און פּורים האט ער, וויא אנדערע, דאס רעכט ארומצוגעהען אין דיא הייזער — אין נ כ ו פ ס ק. אויך איז דאָרט געשטאנען א

פתקם, אז נאָר ער אליין האט דאס רעכט מאַכען אין קלייזעל א מין שיינקעל און שיינקען דאָרט א גאַנץ יאָהר בראַנפּין. דערבייא האַלטען דאָרט אויף צום פאַר־בייסען רעטשענע קיכליך, אייער־ביינעל וכדומה אזעלכע זאַכען, אויף וועלכע מען מאַכט א ברכה בורא מיני מזונות און מען בעדאַרף זיך דערצו נישט וואַשען.

די גאַנצע נאַכט האט זיך ר׳ שמעלקע משמח געווען מיט די דרייא פאַר־שוינען. אויף מאָרגען אין דער פריה זיינען זייא אלע געגאַנגען אין וואַסער, נאָר די נאָז האט נישט געוואָלט נעהען. ניין, ניין, האט זיא געזאָגט, פע, איך האב פיינט וואַסער. קומט, האט ר׳ שמעלקע צו דער נאָז געמאַכט, קומט, נישקשה, אונזער מקוה־וואַסער איז געדיכט, מען קען זיא שניידען מיט א מעסער... בשעת כייענען די מגילה אין דער שול האט דער ספּאָדיק און די אַלטעטשקע געטהאָן דאס אייגענע, וואס געכטען. נאָך דעם דאַוונען האט מען זיך געזעצט עסען און טרינקען. נאָך דעם עסען האט מען זיך געומען מקיים זיין משלוח מנות, נאָך דעם משלוח מנות האט מען געמאַכט ברכה און געגעסען המנ־קרעפּליך, המנ־טעשליך, מאָהנדליך און געטרונקען ווישניק. נאָך דעם ברכה־מאַכען האט מען זיך ווייטער געזעצט עסען און טרינקען, מקיים זיין די סעודה, מען האט געגעסען, געטרונקען, מקיים געווען, געשיכור׳ט, אויף וואס די וועלט שטעהט. די נאָז האט געטרונקען מעהר פון איטליכען. איידער איינער האט אויסגעטרונקען איין כוסה, האט די נאָז אויס־געטרונקען צעהן, געגאָסען וויא אויפ׳ן שטיין. בקיצור, מען האט אזוי פיעל מקיים געווען, געטרונקען, געשיכור׳ט, אז דער קאַבצאַנסקער עולם איז אויף מאָרגען נאָך שושן־פּורים צוריק געקומען פון גלופּסק, האט מען געטראָפען ר׳ שמעלקען נאָך טויט־שכור. אז ר׳ שמעלקע האט זיך אויפגעכאַפּט, איז ער געווען וויא א דולער פאר גרויס וואונדער: די פאַרשוינען זיינען עפּיס וויא אויסגעטריקענט געוואָרען, אין שטוב איז עפּיס איין איבערקעהרעניש, קיין זאַך נישט אויף זיין אָרט, וואס ער זוכט איז נישטאָ, וואס ער בעדאַרף איז וויא אין וואַסער אריין. ס׳איז איהם א גרויס וואונדער, נאר ניט צום פאַרשטעהען!...

(דער אַלטער, זכרונו לברכה, האט שפּעטער מגלה געווען דעם סוד זיינע מקורבים, די מקורבים דערנאָך זייערע מקורבים און אזוי איז עס געגאַנגען פון איין אויער אין דעם אַנדערען, ביז דאס איז בעקאַנט געוואָרען דער גאַנצער וועלט. יענע פאַרשוינען זיינען געווען די גוטע כנופיא, נאר דאס גוטע פּעקיל!.... די דרייא אַלטעטשקע זיינען עס געווען די אָבות; דער חאַלאַט און תויכען

שפּיצאַסטען ספּאָדיק — מרדכי, אָנגעטהאָן בגדי מלכות; די טשזמערקע — אליהו הנביא; די נאָז מיט ווייםפּערליך — דער בעריהמטער שכור לוט, וואָס שלעפּט זיך נאָך דעם פעטער אברהם אָבינו; די דרייא טערקען מיט פּליטערליך און פּאַרטיכליך — מתתיהו כהן גדול מיט צוויא קינדער, אָנגעטהאָן אין חושן ואפוד.) דער אַלטער האט געזאגט, אז איידער די גאַנצע קאָמפּאַניע איז געגאַנגען צו ר׳ שמעלקען, האט זיא פריהער זיך געלאָזט מעלדען און בייא איהם גענומען רשות, ווארום ר׳ שמעלקע איז דאָך זיין חסיד און קאַבצאַנסק געהער צו איהם. דאס הייסט, געהערען אייגענטליך געהער זיא צו א פּריץ, נאר דעם גראָשען מאַכט ער... דאס הייסט, דער פּריץ האלט די קיה פאַר די הערנער און ער להבדיל מעלקט... ר׳ שמעלקע האט אָנגעהויבען פון יענעם יאָהר מצליח זיין. סעריל זיין דריט ווייב, נאָך נאָר א יונגענד, א לעבעדינס, א ברענענדינס, וואָס ער האט זיא גענומען נאָר פאַר א בעל־הבית׳טע אין שטוב אריין, האט מאַקי אין ניין חדשים ארום נאָך דער מעשה, וואס איז געשעהען, געהאט חנוכה צייט א יונגעל. דאס איז ר׳ מרדכילע־מתות (אזוי האט דער אַלטער געהייסען איהם א נאָמען געבען נאָך מרדכי הצדיק און מתתיהו החשמונאי). פון דעם ר׳ מרדכילע־מתות איז ארויסגעקומען ר׳ יעקב־אליה, היינטיגען ר׳ יודעל קאַבצאַנסקערס א פאָטער. — קאַבצאַנסק געהמט זיך שטאַרק איבער מיט דער דאָזיגער מעשה. סטייטש דאָרט בייא איהר זיינען געווען אזעלכע פאַרשוינען! ווער שמיעסט ר׳ יודעל, דער איז נאר בייא זיך פאַרריסען, שטאָלץ וויא א רוח. א קאַטאָוועס עפּיס, זיין זיידע האט אויסגעטרונקען א קעלער ווייז, געשיכור׳ט מיט לוט׳ן... און טהום הערפאַר גרויסע שידוכים.

אז הערשעלע האט דערנאך די דאָזיגע מעשה איבערגעדערצעהלט די יונגליך, איז זיא איטליכען שטאַרק געפעלען. עטליכע יונגליך האבען נאָך עדות געזאגט און זיך געשוואוירען, וויא זייא זיינען יודישע קינדער, זייא זאָלען אזוי הערען שופר של משיח, וויא זייא האבען עס אליין מיט זייערע אויערען געהערט פון זייערע טאַטעס דערצעהלען — און אלע האבען געגלויבט, אז דאס איז אמת. צוויא יונגליך האבען זיך געשפּאַרט איבער לוט׳ס נאָז, איינער שרייעט, ניין! אזוי האט מין טאַטע געזאגט: רויט, אָהן ווייםפּערליך. און דער אנדערער שרייעט אקעגען: ניין, ניין, מיט ווייםפּערליך! מיין טאַטע ווייסט בעסער, ער זאגט מיט ווייםפּערליך! עס ווערט א קריעג איבער די טאַטעס, וועמעס טאַטע ווייסט בעסער, איינער דעם אנדערן גיט איז טאַטען אריין. יונגליך מישען זיך אריין, עס ווערט א געשרייא: ווייםפּערליך, נישט ווייםפּערליך! גלייך וויא עס וואָלט זיך געהאַנדעלט

איבער זעהר א וויכטיגע זאך, שטארק נונע אין לעבען אריין, אזוי וויכטיג א שטיינער, וויא י ע נ ע זאכען, איבער וועלכע אונזערע געלעהרטעסטע האמפערען זיך א מאָל אין זייערע ספרים . . . מען חאפט זיך צוליעב דער נאָז אָן פאר דיא נעז, מען נימ זיך צוליעב דיא טאטעס אין טאטען אריין. הערשעלע איז אויף טרוקען נישט ארויס און געלייזט א דראפ אויף דער נאָז צוליעב דעם כבוד פון זיין טאטען, פאר וועלכען ער האט זיך מ ו ס ר נ פ ש געוועז... בייא דעם טאטען אָבער איז דאס נישט אָנגעלייגט געוועז און ער האט דעם נ ע ט ר י י ע ן זוהן פאר דעם דראפ א ו י ף ק י ד ו ש ה ש ם נוט טאקי אויסגעשייגעצט אזוי: פע, דיינע מיאוסע גיינג!.... אלץ דיינע מעשיות, דיינע נארעשע, יונגצלשע מעשיות! . . .

ח.

דער דכות האט אין ק א ב צ א נ ס ק געשווישטעט נאר א שרעק און דיא יודישע קינדער דאָרט זיינען געזעסען מיט פארלייגטע הענד, גארנישט צו טהאָן — און גארנישט טאקי צו קענען נעביך טהאָן — וויא דעם דלות ארויסצוטרייבען. מען פלעגט, צונויפקומענדיג זיך אין איינעם, אין בית־מדרש אונטער'ן אויווען, נאָר אלץ אָצען און קרעכצען: נישט דיא וועלט, וואס א מאל, נישט דאס, וואס פאר ציימען!... א מאל איז געוועזען טע־טע־טע! און היינט — עט... וואס א מאל איז געוועזען א ז ו י, איז היינט נאר א ז ו י... דאס איינענע, דאכט זיך אין פלונק, און פאָרט א גרויסע נפקא־מיניה. (פארצייטענס זיינען מענשען געווען מענשען, יודען — יודען און געשעפטען — געשעפטען... און היינט מישטעהנס־געזאָנט, וואס? . . ביים אויסלאָזען דעם „וואָס?") האט מען געוועהנטליך געקוקט איינער דעם אנדערען אין דיא אויגען אריין, שווייגענדיג שטיל, און געווארט הערען א תירוץ אויף דער קשיא „וואס"? — איינער האט געקראצט, געריבען דעם שטערען, געטראכט און האט דערנאך געעפענט דאס מויל און — א געניץ געטהאָן. דער אנדערער האט, אָנ־געהטענדיג זיך ביים בערדיל מיט א צונעמאכטע איינעל, א מאך געגעבען מיט דער האנד און עפּיס וויא פאר זיך געבעקעט: עט... ווייס־איך!.. יענער האט, אויפ־הייבענדיג זיך פונ'ם אָרט, אָנגעשפּארטביידע הענט מיט אויסגעשפּרייטע פינגער אויפ'ן שטענדער, זיך צושאָקעלט און געטאכט: איך וועל אייך דערצעהלען, הערט איהר, היינט איז טאקי נאָר, פארשטעהט איהר מיך, משיח צייט. — מיט דעם ענטפער זיינען געוועהנטליך אלע צופריעדען געוועזן. אָטליכען צופלאקערען זיך

דערבייא דיא אויגען און מען טהוט זיך א נעהם צום שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין. אָנגעהויבען האט זיך עס שטענדיג דערמיט, אז דאס היינטיגע זעקס־טויזענדיגע יאָהר איז גאָטס פרייטיג, נאך דעם חשבון איז אצינד ערב שבת נאך האלבען טאָג און שוין דאָ אלע סימנים, אז משיח געהט, משיח וועט באלד קומען: דיא טויערען פון פרנסה זיינען צוגעשלאָסען, אין קעשעניע נישטאָ קיין פרוטה; ארץ־פּיאסקע עזות פנימער זיינען היינט צווישען יודען שרעקליך פיעל; יונגליך האלטען זיך פאר גרויסע לייט, פריצים; א דיק, זאט בייכיל מיינט, אז אלע חכמות — א כפרה פאר זיינס א ב ו י ך ס ב ר אָ... צרות און גזורות קומען מיט איטליכען טאָג און עס שמעקט שוין מיט דער מלחמה פון ג ו ג ־ מ ג ו ג. איבער גוג־מגוג לייגט מען אנידער א ברייטען שמיעס, עס פאלען איבער איהם אלערלייא דעות. איינער טהוט א נעהם דעם בעקאנטען ספר („א ב ק ת ר ו כ ל",)טיטשעט מיט דעם פינגער און לייענט הויך פאר אלע דעם זיבעטען צייכען דאָרט, אזוי:

„האות השביעי, דער זיבעטער צייכען, הקדוש־ברוך־הוא ווייזט דער וועלט א מופת. מען זאגט, אין ר ו י ם איז דאָ א מירמעלשטיין, וואָס זעהט אויס וויא א בילד־שיינע נקבה, א מכוערת, און דאס איז גאָטס ארבייט, ער אליין האט זיא אזוי בעשאפען. קומען דיא רשעים צו דער מירמעלשטיינענער יפהפה, ומחממין אותה ושוכבים אצלה, און מאכען מיט איהר קוצענירמוצעניו. זיא ווערט מעברת, והיא מתבקעת, און סעקט א קינד מיט דעם נאמען א ר מ י ל ו"ס דער שטן, וועלכען דיא אומות רופען א נ ט י ק ר י"ש ט ו. ער איז אומגעלומפּערט גרויס: צוועלף איילען לאנג און צוועלף איילען ברייט. דיא אויגען רויט, האָר — גאָלד געפארבט מיט גרינע פיאטעס און צווייא האלדאן־נאקענס. דער דאָזיגער מין פארשוין נימ זיך עס אויס דער וועלט פאר מ ש י ח'ן, נעהט און נעהמט איין מדינות. באותה שעה, דערנסטמאָל יקום נחמיה בן־חושיאל, שטעלט זיך איהם אקעגען נ ח מ י ה דער זוהן פון ח ו ש י א ל (דאס איז משיח בן יוסף!) מיט דרייסיג טויזענט גבורים פונ'ם שבט אפרים און אין דער דאָזיגער מלחמה ווערט נחמיה בן־חושיאל דערהרג'עט, און אזוי געהט שלים־שלימזל ביז דעם אכטען צייכען. — האות השמיני יעמוד מיכאל, וועט אויפשטעהען דער מלאך מיכאל און בלאָזען שופר, דרייא תקיעות. בייא דער ערשטער תקיעה ווייזט זיך משיח בן־דוד מיט אליהו הנביא, פארנעהמט דיא צדיקים און נאך יודען צונויפגעקאָפּענע, וואס בלאָנקען זיך ארום אין דער מדבר און פיהרט זייא קיין ירושלים. גאָט רעגענט מיט פייער און שוועבעל און האָגעל און דערהרג'עט ארמילו"ס הרשע. בייא דער צווייטער תקיעה, אין דעם ניינטען צייכען, שטעהען דיא טויטע אויף לעבעדיג פון דיא קברים.

משיח בן־דוד לאָזט זיך אוועק צונויפנעהמען דיא איבעריגע יודען אין אלע עקען וועלט. פריצים טראָגען דיא יודעליך אויף דיא פלייצעס און ברייננען זייא א מתנה צו גאָט, קיין ארץ־ישראל... בייא דער דריטער תקיעה, אין דעם צעהנטען צייכען ענטפלעקען זיך דיא עשרת השבטים מיט דיא בני משה, רויטע יודעליך, נאר אָהן א צאָהל. יודעליך לעבען, זיצען זיך אין הויכע ספאָדקעס אויף דיא קעפ מיט פאר־לייגטע הענד, קוקען און האבען הנאָה פון דער לויטערער שכינה..."

ק א ב צ א נ ס ק ע ר יודען שמעלצען זיך, הערענדיג לעבין אויווען, עס צר־שפיעלען זיך זייא דיא געבליטען, ווערען בייא זיך שטארק, זיינען גרייט צו נעהמען פיילענבוינענס און לויפען אין דער מלחמה . . . מען פארגעסט אויך נישט דיא גרויסע סעודה פונ׳ם לויתן און דעם שור הבר מיט דעם יין המשומר. רבה בר בר חנאָ׳ס פעטע נענזליך, פון וועלכע עס רינט שמאלץ, ווערען אויפגעגעבען צום בריליאַנטענעם טיש אויף נין־גאָלדענע־פאָליטעשקעס. צדיקים עסען, טרינקען און לעקען דיא פינגער. — מיינע הונגעריגע ק א ב צ א נ ס ק ע ר יודען בעלעקען זיך, עס געהט זייא איבער דיא סמאהע, מען הערט, וויא עס בורטשעט זייא אינוועניג אין בויך און זייא קראַטצען, קראַטצען זיך נעביך . . . מען לייגט אוועק פאר צרות דעם לויתן און מען נעהמט זיך לעת־עתה צו דער פאָליטיקע, צו דעם גאַנצען ענין פון טכסיסי מלחמה, אין וועלכען זייא האלטען זיך פאר גרויסע בריות און טהוען דרינען אויף פשטליך גאַנץ שכל־דיג. דיא גאַנצע לאַנד־קארטע איז בייא זייא אויסגעמאָהלט אויף דער האנד. און בשעת בעריל מיט זיין קאָמפאַניע שטעלען אוים אויף דער דאָלאָניע קירה׳ס חיל, אויף דיא פינגער דעם תוגרס, צווישען זייאביידע, אויף דעם קרהחיים, א ים, אָדער דעם פרוט און עס קעהרט זיך א וועלט, איז לייזער מיט זיין קאָמפאַניע שטארק בעשעפטיגט מיט דיא שרים זייערע דאָרט, אין הימעל, אויסוויזענדיג בפירוש פון רש״י, אז קיינער פון דיא מלכיות האט נישט דיא מפלה דאָ אונטען, ביז עס פאלט נישט דער שר זיינער דאָרט אויבען. בעריל וויל שוין צומאַכען דיא פינגער אזוי, אז דער תוגר זאָל אומקומען, ארייגפאלען אין ים. — ניין, בערעלע! שרייעט איהם לייזער, אומזיסט דיין מיה, דוא עם־הארץ איינער! פאלען מוז נאָר דער שר של אדום, אזוי, גראָבער יונג, שטעהט געשריבען. אז מען ווייסט נישט, בעדארף מען שווייגען און זיך נישט מישען... בערעלען פאר־דריסט עס זעהר שטארק און וואס לייזער זאָל פון אצינד אָן נישט עפּיס זאָגען, שרייעט ער, איהם אויף צו להכעים, אלץ פארקעהרט. למשל, ווען דיא צייט איז געקומען איבערצוציעהלען דיא קאסע פון געוויסע נגידים און לייזער האט זיך גענומען נטשמאַק צום עסק, האט געשאצט על פי יושר ר׳ איצע ג ל ו פ ס ק ע ר ס

פייגל אווען די קינדער [illegible] אמפערן זיך [illegible] די
טיימפעלעך

פארמעגען אין צווייא מיליאָן און ר׳ קלמן׳ס פארמעגען נאָר אין אנדערטהאלבען מיליאָן קערבליך, איז בערלען אויסגעקומען צו שאטצען דווקא פארקעהרט, נישט אזוי וועלען טרעפען דערמיט ר׳ קלמנ׳ען, וויא לייזערען, און דערפון איז א מאל ארויס מיאוסע זאכען. א טהייל האבען געהאלטען מיט לייזערען, א טהייל מיט בערלען. מען האט זיך געדונגען, געהאמפערט, געווערטעלט: וואס איז, עפּיס געלט־שמעלט?! ישרנים פלעגען זיך אריינלייגען אין שלום אריין: פאָלגט אונז, גיט נאך בערלען אויף ר׳ קלמנ׳ען, וועט ער אייך נאָכגעבען אויף ר׳ איצען. — מה רעש? האט איינער געמאַכט א פשרה: ר׳ איצע האט א מיליאָן זיבען הונדערט־פופציג־טויזענט און ר׳ קלמן אויך אזוי פיעל, א מיליאָן זיבען הונדערט־פופציג־טויזענט קערבליך. מיר דאכט זיך, ס׳איז גאַנץ אָרענטליך, ביידע צדדים קענען צר־פריעדען זיין. לייזער און בעריל באדארפען שטעלען משקה, עס קומט פון זייא בראנפין. — קוילעט אונז דאָ פאר א גראָשען, שרייט לייזער מיט בערלען אין איין אָטהעם, מיר האבען אָסור נישט קיין פרוטה. — עט, האט מען געענטפערט, נישקשה, דער שמש וועט באָרגען, גיט איהם נאָר א משכון...

אז פלעגט קומען צו רייד פון ר׳ יודעל ק א ב צ א נ ס ק ע ר, חאט איטליכער געמאַכט א מינע מיט איין ערענסט פנים. אלע האבען געזאגט פה אחד, ער איז נישט אזוי רייך, וויא אָהן עין־הרע א מוצלח. נאָר פאר וואס איז ער נישט אזוי רייך, וויא א מוצלח? אָט דרינען האבען זיך געטהיילט דיא מיינונגען. א טהייל האבען געזאגט, אז אליהו הנביא האט דענסטמאָל, דענסטמאָל געשיקט דעם זיידען ר׳ שמעלקין משלוח־מנות א יערכען בייטעלע מיט א פעניגיל, פון דעם בייטעלע לאָזט זיך קיינמאל נישט אויס, אין איהם איז שטענדיג דאָ נאָר אזוי פיעל געלד, וויפיעל עס קען אריין, נישט מעהר, נישט וויינינגער. ווידער א טהייל האבען געזאָגט: ניין, אליהו הנביא האט געשיקט משלוח מנות ר׳ שמעלקין נאר א ווינש־פינגעריל מיט דעם שם המפורש ער האט אָבער אָנגעזאגט, ער זאָל ווינשען נאָר אזוי פיעל צו האבען, וויפיעל ער בעדארף. — עט! האבען יענע מיט א קנייטשעל געמאכט, עט און נאך א מאל טאקי עט! . . . ווען אפילו אזוי — וואָלט דאָך ר׳ שמעלקע ביים ווינשעניש מיט דעם ווינשפינגעריל, אז עס האלט שוין ביים ווינשען, געקענט ווינשען, אליהו הנביא זאָל איהם ווינשען, אז ער זאָל מעגען ווינשען, וויפיעל ער ווינשט זיך צרווינשען!... אוי, אוי, מיר זאָלען עס נאָר האבען ווינשפינגערליך, ווייסען מיר שוין, וואס עס וואָלט געוועזן! . . . אָח־ח־חאָ! האט מען געקרעכצט, שלעכט ארום און ארום. איין מיטעל טאקי נאָר א ווינשפינגעריל. וואס זאָלען מיר טהאָן? אוים פרנסות. חאָטש צעריים זיך, שונא ציון, וועט דיר גאר נישט

הערפּען. . . חיינטיגע צייטען צו לעבען, וויא ס׳איז צו דערהאַלטען דיא נשמה, בע־
דאַרף מען האבען ריינע נסים . . .

ט.

אונזער הערשעלע, וואס האט שוין געוואוסט נעביך דעם טעם פון נויט,
וואס דאס יונגע בלוט זיינס איז נאך געווען זודיג־הייס, וואס דיא דערקוועטשטע
נשמה זיינע, אַזוי פריה פאר דער צייט, האט זיך, וויא א געפאנגען פייגעלע אין
דעם שטייגיל, געשלאָגען נעביך ארויסרייסען זיך פון דער קלעהם אין דער פרייער
וועלט — ער, הערשעלע, האט זיך אָנגעחאַפּט אין דעם ווינשפינגעריל מיט אלע
זיינע געדאַנקען און עס גענומען אויף זיינע כלים. חלעבין, רבוני של עולם, האט
ער בייא זיך געטראכט, פאר וואס זאָלען טאקי נאר אָהן קאַטאָוועס, יודען נעביך
נישט האבען אַזעלכע מיני ווינשפינגערליך? פאר וואס א מאל, אז ס׳איז געווען
דיין נוטער ווילען, האסט־דוא דיינע קינדער ישראל געגעבען מן אין דער מדבר,
פיינעכיך, טויבען זיינען זייא נעפלויגען אין מויל אריין און פון א שטיין האט זייא
געפלייצט וואסער אויף צו טרינקען! לאָז זיך דאכטען, אז היינט זיינען יודען אויך
אין דער מדבר צווישען שלאַנגען, עקדישען און דעם פיפערנאָטער. — אך, וויא
שיין זיין קינדערשער שכל האט איהם אויסגעמאָהלט אזא פינגעריל, וואס אז מען
זאָגט: „פינגעריל, פינגעריל! איך ווינש דאס, איך ווינש יענס,“ האט מען דאס,
וועלכעס מען ווינשט, נאר אָהן מיה, אָהן קאָפּדאַרעניש. א תענוג חלעבין! אין
מעשה־ביכליך האט ער בעגעגענט זעהר פיעל וואונדערליכע זאכען, וואס זיינען גע־
שעהען אויף דער וועלט דורך צויבער, דורך שמות און ווינשפינגערליך. ער האט
געלייענט א־שטיינער, וויא איינער איז א מאָל געפלויגען רייטענדיג אויף א רוח
איבער טהאָלען און איבער בערג, איבער וועלדער, איבער פעלדער ביז ער איז גע־
קומען ערגיץ אויף א קעמפע. אויף דער קעמפע שטעהט א ברילויאַנטענער שלאָס,
א פּאַלאַץ מיט הונדערטער חדרים. אריינקומענדיג אין פּאַלאַץ, זעהט ער: גילדענע
טישען זיינען געגרייט מיט דיא טהייערסטע קרעדענצין און מען זעהט נישט קיין לע־
בעדיגע מענשען. נעהמט דעם בחור ארוים זיין ווינשפינגעריל און מאכט: פינגעריל,
פינגעריל! איך וויל עסען, איך וויל טרינקען. דאס וויל איך, יענס וויל איך, וויל,
וויל און וויל. — קומען עס אריין באַלד פּרינצעסענס, בת־מלכות, איינע פון דער
אנדערער שעהנער, נאר מחיה, איינגעטונקט אין פּעריל, אין דימאַנטען, אין גאָלד,
אין זילבער און טהוען זיך א נעהם צום בחור. עס טהוט פּלוצלים א זעטץ א

שאַרפע קאַפּעלע, מען פיהרט דעם בחור לעבעדיג מיט א מאַרש אין א מירמעל־
שטיינענער באָד, וואו ער גלייכט זיך אוים דיא ביינער. דערנאך הויבט זיך אָן א
מאָהלצייט מיט גילדענע יויך, מיט דעם טהייערסטען ראָזינקעס וויין. מיינער איז
נישט פויל, עסט, טרינקט, טהוט זיך וואויל. אַזוי געהט עס ווייטער, ווייטער און
ווייטער... דאס ווינשפינגעריל איז איהם וויא א טשוואק געזעסען שטייף אין קאָפּ,
שטענדיג ווענען דעם אַלץ געטראכט און איז איהם אין שלאָף אפילו פּונ׳ם זינען
נישט ארוים. דאס וואס א ווינשפינגעריל איז דאָ, איז דאָך א געוויסע זאך און ער
האט דרינען הייליג געגלויבט, ווארום אַזוינס האט ער דאָך געהערט אויך פון זיין
טאַטען. א ט א ט ע ווייסט... סטייטש, פון וואנען האט ער דען געהערט יענע
אלע מעשיות פון יענער וועלט, פון אַלסדינגג, וואס קאָכט זיך אין גיהנום, אין גן־
עדן, פון מלאכים, בעלי־שמות, מכשפים, שדים און רוחות, ווען נישט טאקי פונ׳ם
טאַטען. היינט ווען ער זאָל נישט געווען גלויבע אַזוי „ג ר ו נ ט“ אריין, אין דעם
„א נ י מ א מ י ן, אז א ט א ט ע ו ו י י ס ט“ וואס־זשע וואָלט געוואָרען חליכה
פון זיין ביסעל יודעשקייט?! . . .

כל־זמן הערשעלע איז נאך געווען א יונגעל, פלעגט ער אַלץ טראכטען, אז
ווען ער זאָל נאָר האבען א ווינשפינעריל, וואלט ער זיך געוונישען א ווארעמע,
פרישע בולקע מיט א ראָסעלפלייש און א פעטען קונעל גאר אין מיטען דער וואָך,
ווייל דענסטמאל פלעגט ער זעהר אָפּט ליידען הונגער, נישט פאר יודען געדאַכט,
און קיין בעסערס פון אַזעלכע מאכלים איז דאָך אויף דער גאַנצער וועלט מעהר שוין
נישטאָ. אויך וואָלט ער געווינשען, אז אלע מלמדים און חדרים זאָלען, אין־איינעם
מיט דיא סידורים טאקי, פאַרשווינדען ווערען מיט דעם רויך, עס זאָל פון זייא
טאקי, רבוני של עולם, קיין זכר נישט בלייבען, ווייל אַנקוקען האט ער נישט גע־
קענט דעם חדר און דעם מלמד זיינעם, דעם רוצח. פון דער מוזיקע וואָלט ער זיך
געווינשען א גוטען שופר־בלאָזער און א קאַטערינשטשיק, ווארום קיין אנדערע
מוזיקע, חוץ א שופר א גאַנץ חודש אלול און א קאַטערינקע, וואס איז אויף עטליכע
טעג פאַרוואָרפען געוואָרען א מאל אין זיין שטעדטיל, האט ער נישט געהערט. —
שפּעטער, אז ער איז עלטער געוואָרען און אָנגעהויבען צו פיהלען אנדערע מיני בע־
דערפעגישען, האט ער אויך געהאט אַנדערע מיני ווינשעניש. דענסטמאָל וואָלט
ער זיך געווינשען א בת־מלכה, א פּרינצעסין, א שטוב מיט א בעל־הבתיש׳קייט,
עטליכע ציגען מיט א צווייא דרייא בהמות.

דיא בת־מלכה האט אונזער הערשעלען זיך דענסטמאָהל געמאָהלט אין דער
געשטאַלט פון ביילען, א יאָדערדיג מיידיל, א דיקס, קורץ געוואַקסען מיט

רויטע, פולע באקען, א פארריסען נעזיל און שווארצליכע־ברענענדינע אויגען. איהר טאטע בן־ציון צ ב י ה ׳ ס — א גלעזער און דערביי טאקי שוין אויך א שטיקעל ארחיטעקטער, נישט אזא מייסטער מיט דער האק, וויא א מבין — האט נעהאט זיין איינענע שטוב, דיא דריטע פון הערשעלעס טאטענס הויז, און וויא דער שטיינער אין יודישע שטעדטליך, איז א נאהענטער שכן איין אייגענער מענש, נעהער צו דער משפחה און מאכט אויס מעהר וויא א לייבליכער קרוב אין דיא גרויסע שטעדט. קליינשטעדטילדיגע שכנים וויסען איינער ביים אנדערען א מינדסטע זאך, וואס מען רעדט, וואס מען קאכט ווארמעס, איטליכס פיטצעלע, וואס טהוט זיך אין שטוב. איינער דעם אנדערען קוקט־נאך, צאטעוועט וויא א שפיאן. מען קריגט זיך, זידעלט זיך און מען בעט זיך איבער, ווידער אויף דאס־נייא צוקרינען זיך. שכנות קריכען איינע צו דער אנדער נאך א קויל פייער, לייען א האקמעסער, א ריבאייזען, א כשר־שטיין, א פארעווען טאפ, א ווייקשעפיל און איין איי אויף חלה שמירען. האלטען זיך איין עצה, אויף וויפיעל אייגליך אנצר הויבען דיא פיאטע, ווען אפצולאזען און פארשליסען דעם זאק. פארהערען זיך אין איינגעמאכטס־פרעגלען פון אנרעסען, אין אויספלעכטען דעם פורים־קוילעטש און אפצוויקלען דיא קישעלעך. טראגען איינע צו דיא אנדערע ווייזען אויף חידושים דעם המנטאש אויף פורים, דעם קניש און דעם פיינקוכען אויף שבועות; איינע ווינשט דער אנדערער: דערלעבט איבער א יאהר אין פיעל נוטס מיט דעם מאן און דיא קינדער! טראכטענדיג א מאל אין הארצען: פוקע זיך, שלימזלניצע, נעהמען זאל דיך דער רוח!... הערשעלעס מאמע און ביילעס האבען געלעבט צווישען זיך וויא נאהענטע שכנים, און הערשעלע אליין איז קינדווייס שטארק חבר געוועזען מיט ביילע׳ן: פלעגען לויפען, שפילען זיך אין זשמורקעס מיט נאך חברים און חבר׳טעס טאנצען, שפרינגען בארפיסערהייט נאך א רעגען אין דיא קאליזשעס און זינגען ביידע, האלטענדיג זיך בייא דיא הענטליך, דאס בעקאנטע לידעל: „א זון מיט א רעגען, דיא כלה איז געלעגען. וואס האט זיא געהאט? א יונגעלע. וויא אזוי האט עס געהייסען? משה׳לע, וואו האט מען עס געווינט? אין א ווינעלע. וואו האט מען עס בעגראבען? אין א גריבעלע.״—ביילע פלעגט א מאל אין שפאס אנישטאט משה׳לע זאגען: „הערשעלע״, און הערשעלע פון זיין זייט האט אנשטאט „דיא כלה״ געזאגט אויף קאטאוועס: „ביילעניו״.... ביילע פלעגט קענען דער־צעהלען מעשיות פון גזלנים, מכשפים, מכשפה׳טעס און פון א רב מיט א רביצין. הערשעלע פלעגט אויסהערען איהרע מעשיות, קוקענדיג איהר אין מויל אריין מיט גרויס פארגניגען און נארנישט. — ביילע איז פאר איהם געוועזען דאס אייגענע וואס

פייטיג, מאטיל און נאך אנדערע חברים. נאר שפעטער אביסיל, אז הערשעלע איז שוין א גמרא־יונגעל, הויבט ער פלוצלים, פון דער העכער הויט, און פאר איהר זיך צו שעהמען, אליין נישט רעכט צו־וויסען פאר וואס, פאר ווען? נארנישט, גלאט אזוי, ער שעהמט זיך!... ער האט צר גלייכער צייט זיך געשעהמט, אויך טאקי שטארק חשק געהאט צו איהר, חאטש פון־דערווייטענס אנצוקוקען זיא. און ווען ס׳איז אמאל אויסגעקומען צונויפקומען זיך מיט איהר אין איינעם, פלעגט ער רויט ווערען און אראפלאזען דיא אויגען. זיא האט אויף איהם קוקענדיג, אויך אנגעהויבען זיך צו שעהמען און ביידע האבען גע־זוכט איינער דעם אנדערען וויא מעגליך אויסצומיידען. נאר וואס מעהר ער האט זיא אויסגעמידען, האט איהם אלץ מעהר דאס הארץ זיינס צו איהר געצויגען. איהר קול האט איהם ליעבליך געקלונגען אין דיא אויערען. איהרס א ווארט פון־דער־ווייטענס איז איהם זיך צוגאנגען אין אלע אברים. קיין בעסערע, קיין שעהנערע פון איהר, האט זיך איהם געדאכט, איז אויף דער גאנצער וועלט נישטא. ער האט שוין געוואוסט דענסטמאל פונ׳ם לעהרנען, אז קוקען אויף איין אשה און טראכטען פון איהר, איז א גרויסע עבורה. נאר וייל ער האט עס געוואוסט, דעריבער טאקי האט זיך איהם ערשט געגלוסט; וייל ער האט געלעהרענט, אז דאס איז איין עבירה, דעריבער טאקי האט עס איהם, וויא אויף צו להכעיס, שטארק געצויגען דווקא אויף ביילע׳ן צו קוקען, און וייל דאס איז געווען א געהאפטער קוק בגנבה, נישט גאנץ פרייא, וויא פריהער, דעריבער האט ער טאקי עפּיס געטראכט... גע־טראכט און זיך געשעהמט. — אז הערשעלע האט, רייבענדיג זיך צווישען קאב־צאנסקער לייט, איבערגענומען בייא זייא דעם שטייגער פון ווינשען איינ־איינעם מיט דער מעשה פונ׳ם ווינשפינגעריל, האט ער זיך געווינשען א בת־מלכה, דאס הייסט — ביילען.

awakened sexuality

דאס ווינשעניש אין קאבצאנסק איז געווען איינע פון דיא גאנץ געוועהנטליכע בעשעפטיגונגען, צו אונטערהאלטען זיך און פארברייגען דערמיט אביסיל דיא צייט — א בעשעפטיגונג, וואס איז געקומען פונ׳ם שטענדיגען ליידען מאנגעל אין דיא נייטיגסטע בעדערפענישין און פונ׳ם ליידיג זיטצען אהן פרנסה. אזוי ליגט שוין בטבע פונ׳ם מענשען: „דאס וואס געהט אפ, געהט נישט ארויס פונ׳ם זין, מען באניטינט זיך חאטש מיט דעם טראכטען דארין״... „האפנונג און ווינשעניש איז דער נויטס מלאכה, דאס משוגע זיין איז פאר וואוילטינג און הצלחה.״ אזעלכע גרויסע בריות אין דעם ווינשען, וויא קאבצאנסקער יודען, זיינען נישטא אויף דער גאנצער וועלט: פרייע, ליידיגע צייט האבען זייא גענוג, און צרות

זיינען זייא, ברוך־השם, אויך נישט זשעדנע, היינט וואָס־זשע איז דאָ פאר אזא ווינדער, אַז אין דעם ענין הווינשעניש האבען זייא דערגרייכט אזא הויכע מדרגה מעהר פון אלע לייט אויף דער ערד! וואס נאָר עפּיס א שמיעס איז בייא דיא קאבצאנסקער באַלד א ווינשעניש. לאָמיר אָנחאפּען למשל דאס א שטיינער; שמיעסענדיג פונ׳ם ים אוקיונוס קען זיך איינער פארגינען צרווינשען: אזוי פיל נעלד זאָל איך האבע׳, וויפיל זאמד אויפ׳ן ברעג זיינעם ארום און ארום!—עט, מאַכט דער צווייטער, דער גאנצער ים זאָל זיין טינט און איך זאָל האבען אזוי פיל, וויפיל מען וואָלט מיט דעם טינט גיקענט אָפּחתמ׳נען טראַטעס, איטליכע אויף טויזענט קערבליך!... און איך, ווינשט דער דריטער, אויפהייבענדיג מיט א זיפצעלע דיא אויגען צום הימעל: ביידע זאָלט איהר שטארבען, רבוני של עולם, און איך אליין זאָל אייך ירשה׳נען!... גוט צוברייננען פלעגט מען געוועהנטליך דיא זומערדיגע ליכטיגע אָוועטען. עס וועט גאנץ גענוג זיין אויסצומאָהלען דאָ א קארטינקע פון איין אָווענט אזעלכען:

אין דיא הייזער ברענט נישט קיין ליכט. טהיר און טויער זיינען אָפען. מען עסט וועטשערע פאר דער לבנה. נאָך דער וועטשערע שיטען זיך, וויא דיא מורעשקעס, ארויס פון דיא הייזער: מאַנסבילין אָהן קאַפּאָטעס, אין דיא איינע טלית־קטנ׳ס, ווייבער צושפּילעט, נאָר אין דיא אונטערשטע קליידליך, קינדער אויסגעטהאָן האלב־נאַקעט. שכנים א גאנצע קופּה לייגען זיך אוים אין דרויסען, יונג און אַלט, קינד און קייט, אלע אין איינעם. גילדענע פאסען פון דער לבנה שלאָגען זיך דורך ערגיץ צווישען דעכליך, ציהען זיך איבער קעפּ, איבער פים אין דער קופּה מענישען, קריכען ווייטער, ווייטער, טאנצענדיג אויף ווענט, אויף פּלייטען און ווייזען אָן דאָ א קאַטץ, וואס דראַפּעט זיך, ניסטערט אויף א דאַך, דאָרט קיה אויסגעשטרעקט אויף דער גאַס, מעלה־גרה׳ן, אונטערשמייסענדיג זיך פאמעליך מיט דיא ווידלען און קייכען, זיפצען מיט א חריפ, עפּיס וויא פונ׳ם בויך. — דיא ערשטע עטליכע מינוט איז איטליכער בעשעפטיגט מיט זיך, מען גענייצט, סלוקערצט, מען טרייבט פלעה און מען קראַצט זיך. ווייבער הויבען דערווייל אָן דעם שמיעס וועגען דער היינטיגער וועטשערע, איטליכע מיט איהרס: בייא דער, זיינען דיא שטשיפּקעס בעטאַמט געוועזען אזוי, אַז דער מלכות האט עס גענעמט עסען, בייא יענער איז דער אַרבעס צוקאָכט געוועזען ווייך, וויא מארך, אַז מען האט געלעקט דיא פיננער. איינע דערצעהלט דאס גרויסע גליק, וואס זיא האט געטראָפען: פאר א גראָשען האט זיא געהאנדעלט אין מארק א מציאה — א רעטיך גרויס, וויא דער קאָפּ. פון וועלכען מען האט גענוג געגעסען אין דער פריה, אויך אַצינד אויף

דער נאַכט און ס׳איז נאָך איבערגעבליבען א היבשער שטיק אויף מאָרגען, מען זאָל לעבען און געזונט זיין! אַלע רעדען הויך אויף אַלערלייא דינע, קוויטשעדיגע קולות. דיא מאַנען ברומען לעת־עתה אונטער, מישען זיך אריין נאָר, וויא פון יוצא וועגען, גלאַט אזוי מיט א וואָרט. זייא לייגען זיך דערנאָך מיט דעם בויך ארויף און, פאר־קוקענדיג זיך אויף דעם אויסגעשטערענטען בלויען הימעל, נעהמט מען זיך געשמאַק שמיעסין, וואס טהוט זיך אזוינס דאָרט אויבען. דיא לבנה ווייזט זיך אויפ׳ן אָרט, וואו דער עולם קינט; מען קוקט אין איהר אָן דיא ליכטיגע צורה פון יהושע און איטליכער מאַכט: אוי, א נאָז מיט אויגען!... איציק און בעריל, וואס האַלטען זיך פאר שטיקליך שטערנזעהער, חקרנים, טייטען מיט פיננער אויף דעם „אלף בית“ פון דיא שטערען און האַפּערען זיך וועגען דעם „תיו“ און „חית“. דער איבערינער עולם טהוט צוליעב זייא ביידע. איטליכען פון דיא צווייא חקרנים, וואס טייטעלט איהם מיט א פיננער, ניט מען גערעכט, שווערענדיג זיך: יאָ, אמת טאַקי, איך זעה, זעה, וויא איך בין א יוד! — אי, אי! צושרייעט זיך שטארק פארוואונדערט א יוד, עפּיס אזוי פיעל שטערען דאָרט, דאָרט איז דיא גאַפלעקטע, ווייסליכע פאַסען, אָנגעזעצט וויא מאָהן! אזוי פיעל רענדליך ווינש איך מיר צו־האבען... נעהמט שוין, נעהמט! מאַכט דער אנדערער, איך לאָז פאר וועלווועלער, פאר איטליכס שטערענדיל א קאָפּיקע. עס געפינען זיך בעלנים אויף נאָך וועלוועלער, צווייא, פינף, צעהן פאר א גראָשען, און בשעת יודען טאָרגעווען זיך דאָ אזוי, רעהנען, צעהלען, לאָזען אראָפּ דיא מקחים און וואַרפען דעם קורס פון דיא שטערען, זיצט דאָרט אין דער זייט איינער עפּיס א לץ, דרשה׳ט און זאָגט גלייכע ווערטליך. דיא ווייבער ארום איהם שרייען קלאָפּטערשט; פע, גענוג! פארשטעקענדיג זיך דיא אויערען, הערען זיך אָבער זעהר גוט צו און קייכען פאר געלעכטער... קינדער זיצען אויך נישט ליידיג, קיטצלען זיך, דערלאַנגען איינער דעם אנדערען א קלאַפּ, א שנאָל אין דער נאָז הינטען ארום. דער פון דער נאָז טהוט א קוויטש, יענער פונ׳ם שנאָל מאַכט זיך צום תם, געביך נאר א צדיק אין פעלץ און בייזערט זיך קלאָפּטערשט: שא, שא! מאַמעס שעלטען דיא קינדער, בענומען זאָלען זייא הלוואי ווערען, און אַגב טאַקי זייא מכבד מיט א קניפּ. דיא טאַטעס וואַרפען אַוועק דיא טאָרגעס און פאַלען פּלוצלים פונ׳ם הימעל אראָפּ אויף דער ערד. דעם האט א זשוק זיך אריינגעפּלאָנטערט, אין באָרד, יענעם — אין דיא פאות, דעם דריטען קריכט עפּיס אונטער׳ן העמד דאָרט אויפ׳ן רוקען. א רויטע קוה, א פרעסערען, פון וועלכער עס האט זיך אָפּגעטהאָן דער שלאָף, פארקריכט, ביים שטשיפּען גראָז, אין דער זייט גאַס ביז צו דער גאַנצער עדה יודען, דרעהט זיך צו זייא אוים מיט

דעם הינטען מחילה און פיהרט זיך עפּיס אויף פּע, נישט מיט דרך־ארץ. אלע זידלען זיא מיאוס אָפּ, טרייבען זיא און שרייען: היידאַ! אין איין קול. זיא דרעהט זיך נעשווינד אויס פון יודישע הענד און לויפט אהין אין איהר רוה אריין. דערפון שפּינט זיך עפּיס א לאַנגער שמיעס: וועמענס קוה איז דאס? וויפיעל מילך גיט דיא קוה? וויפיעל איז דיא קוה ווערטה? „שאַ, וויפיעל, מיינט איהר, יודען!“ טהוט פלוצלים איינער א פרעג: „זאָל ווערטה זיין דיא גאַנצע קאַבּצאַנסקער טשערעדע, שוין מיט דיא ציגען אין־איינעם?“ איינער שאַצט עס אזוי פיעל, דער אַנדערער — אזוי פיעל, דער דריטער ווינשט זיך דאס צו האבען, וויפיעל ס'איז ווערטה מעהר. איטליכען בעזונדער חאפּט אָן א ווינשעניש און מען ווינשט, ווינשט, ביז דיא צונג ווערט מיעד ריידענדיג און מען הערט פון־דער־וויטענס, וויא איינער חראָפּעט שוין אָהן עין־הרע געשמאַק. דיא מאַנען טרייבען דיא ווייבער: קומט שלאָפען! דיא ווייבער מיט זייער חן קווינקלען זיך קלאָמפּערשט: עס גלוסט זיך זייא נאָר ניט נעהען אין בעט אריין און וואָלטען דיא גאַנצע נאַכט נערען דאָ, אין דרויסען, נעשלאָפען. א יונג פּאָר פאָלק נעהט אוועק באַלד טאַקי, דיא איבעריגע מאַכען שיהות, דינגען זיך, ביז פון ערגיץ א ווינקעלע שפּרינגט ארויס פּלוצלים א ציג, וועלכע א פּאָר ווייסע־חברה'ניקעס האבען איבער־נעשראָקען, אונטערגנבה'נענדיג זיך שטילערהייט צו איהר אויף דער פריזבע דאָרט; זייא נאָך איהר און זיא אין גרויס איילעניש, יאָגעניש, פּוטץ אריין צווישען דער קופּה יודען. עס ווערט א מהומה, א קאָכעניש, מען ניט זיך א חייב אויף ניך און, בטלנ'דיג חלומות, צולויפט מען זיך נעשווינד, איינער נאָך דעם אנדערען נישט צו זאָגען אפילו א גוטע נאַכט! —

[illegible]

אז דיא הייליגע תורה זאָגט: „יששכר חמור, יששכר איז איין אייזעל, גרם, א ברייטביינינער, רובץ, וואס הויערט, בין המשפתים, צווישען דיא געמאַרקען“, מעג נאַכדעם, דאַכט זיך, קיינעם שוין נישט פריקרע זיין דאס פאַרגלייכעניש פון א יודיש בר־מצוה יונגעל צו א לאָשאַקיל ביים נעהמען עס צו דער ארבייט. — עס לויפט זיך א קליין לאָשאַקיל הינטער דעם וואָגען, וועלכען דיא וויסטע מאַמע זיינע, דיא שקאַפּע, שלעפּט נעביך, איינרייסענדיג זיך דאס געזונד און חאַפּענדיג הינטער־ווייליכם א שמיטצעל, נאַרנישט, עס זאָל איהם דאס אָנהויבען צו אַרען. עס לויפט זיך פרייא, יאָגט הענדום־פענדום, דרינעט מיט דיא פיסליך, טאַנצט, שפּרינגט

סאָקיהאָק־תאָץ לעבעדיג פרעהליך, פאַררייסענדיג דעם ווידעל און האט הנאָה פונ'ם לעבען. פּלוצלים טהוט מען איהם אָן א צייטיל, מען שפּאַנט עס צו מיט א שטריקעל צו דער פאַרוואָנעלטער מאַמען. גנעה בחור, גיט מען איהם שטאַרק אָנ־צוהערעניש מיט דער בייטש, גנעה בחור, אויפ'ן דראָנזשיק! דאס הארץ רייסט קוקענדיג וויא יונגערהייט איז עס נעביך דערשלאָגען, וויא יונגערהייט נעהט עס בעטריבט, פאַראומערט אין דעם שווערען יאָך. אין דער־ערד איז נעביך זיין קאָפּ, אז אָך און וועה צו זיינע יונגע יאָהרען!

אונזער הערשעלע ווערט בר־מצוה — א לאָשאַקיל שוין מיט א צייטיל! זיין קעפּיל און זיין דאַר־קינדערש הענטיל נעביך זיינען נעבונדען, גע־וויקעלט שטייף מיט דימענס, רצועות. דאס ערשטע מאל מאַכט ער דעם „לשם יחוד“ מיט לייב און לעבען און אלע זיינע קרעפטען צו זיין פון היינט אָן משעבד, איינגעשפּאַנט אין דער עבודת הבורא...

„וארשתיך לי לעולם“ און איך האב דיך פאַרקנאַסט צו מיר אויף אייביג! זאָגט הערשעלע, ארומדרעהענדיג דיא רצועה אויפ'ן פינגער. א צווייטען־מאל א דרעהע און ווייטער „וארשתיך“! א דריטען דרעה און ווידער „וארשתיך לי באמונה“ איך האב דיך פאַרקנאַסט צו מיר מיט דעם גלויבען „וידעת את ה'“ און דו זאָלסט וויסען וואס פאַר א גאָט מיר האבען!...

— נענונ, הערשעלע, זיין א יונגעל! דערמאַהנען איהם אויף דיא עלטערען מיט א מוסר. אוים פרייא! שוין צייט צו זאָרגען, צייט אין זינען צו האבען עפּיס תכלית־זאַכען... קום, לאָשאַקיל, אויפ'ן דראָנזשיק, קום שלעפּען דעם יאָך, קריעת רייסען אויף דעם שטיקעל ברויט, פאַרשוואַרצט ווערען מיט אונז אין איינעם!

צווייא מאל מזל־טוב דיר, קאַבּצאַנסקער אָרעם בר־מצוה בחור'ל! — מזל־טוב דיר מיט דעם „עול עבודה“ מיט דעם יאָך פון עבודת הבורא! און מזל־טוב דיר אויך מיט דעם „עול דרך ארץ“ מיט דעם יאָך פון דער ביטערער פרנסה אין דעם וויסטען לעבען! געזעגען זיך אָפּ מיט דיינע יונגע יאָהרען — דו ביסט געבונדען! האב מורא פרייא דעם קאָפּ אויפצר־הייבען — ס'איז איין עבורה, מען טאָהר נישט!.. זאָרג, זיפץ, קרעכץ און לאָז דיר דאַרען, טריקענען דער מוח...

און אזוי וויא הערשעלע האט געהאט א שיין קוויטשיק קול'כען האט דער טאַטע דרינען געזוכט דעם תכלית, געוואָלט דערפון מאַכען א פרנסה —